

Laura Liinamaa & Mariel Korkea-aho

PSYKOLOGI ASIANTUNTIJANA – PSYKOLOGIEN ITSEARVIOITU
KOMPETENSSI KIRJOITTA LAUSUNTOJA OIKEUDELLE

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO
Filosofinen tiedekunta
Psykologian pro gradu –tutkielma
Toukokuu 2018

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta	Osasto Kasvatustieteiden ja psykologian osasto		
Tekijät Laura Liinamaa ja Mariel Korkea-aho			
Työn nimi Psykologi asiantuntijana – psykologien itsearvioitu kompetenssi kirjoittaa lausuntoja oikeudelle			
Pääaine	Työn laji	Päivämäärä	Sivumäärä
Psykologia	Pro gradu –tutkielma	☒	20.05.2018
	Sivuainetutkielma	☐	
	Kandidaatin tutkielma	☐	
	Aineopintojen tutkielma	☐	
Tiivistelmä			
<p>Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin Suomen psykologiliittoon kuuluvien laillistettujen psykologien itsearvioitua kompetenssia kirjoittaa lausuntoja oikeudelle. Psykologien käyttö asiantuntijoina oikeudessa on yleistynyt, mutta Suomen Psykologiliiton ja oikeuspsykologian toimikunnan vuonna 2005 toteuttamassa tutkimuksessa selvisi, että psykologit kokevat lausuntojen kirjoittamisen oikeudelle haastavana. Koska Suomessa ei ole määritetty virallisia kriteerejä asiantuntijuudelle, huolta on herättänyt se, osaavatko psykologit arvioida realistisesti pätevyyttään toimia oikeudessa asiantuntijoina.</p> <p>Tässä tutkimuksessa haluttiin selvittää, mistä aiheista psykologit kirjoittavat lausuntoja oikeudelle ja ketkä niitä pyytävät. Lisäksi tarkasteltiin sitä, miten psykologien itsearvioitua kompetenssia selittävät psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevä lausunto oikeudelle. Aiheita käsittelevässä kirjallisuudessa on määritelty asiantuntijuuden epävirallisia kriteereitä, joiden katsotaan olevan yhteydessä psykologien kompetenssiin toimia asiantuntijoina oikeuden kontekstissa. Tässä tutkimuksessa haluttiin myös selvittää, mitkä näistä epävirallisista asiantuntijuuden kriteereistä ovat yhteydessä psykologien itsearvioituihin kompetensseihin kirjoittaa lausuntoja oikeudelle.</p> <p>Tutkimusaineiston ovat keränneet Hirvonen ja Asukas yhteistyössä Suomen Psykologiliiton kanssa vuonna 2016, ja tässä tutkimuksessa aineisto rajattiin koostumaan 281 Suomen psykologiliittoon kuuluvasta lausuntoja oikeudelle kirjoittaneesta psykologista. Aineiston analyysi toteutettiin IBM SPSS Statistics -ohjelmalla ja menetelmänä käytettiin pääasiassa lineaarista regressioanalyysiä ja kaksisuuntaista varianssianalyysiä.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että psykologien lausuntopyynnön toimeksiantajina olivat useimmiten oman asiakkaan asianajaja, sosiaalitoimi ja tuomioistuin. Kirjoitettujen lausuntojen aiheina olivat yleisimmin huoltajuus- ja tapaamiskiihstä, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö sekä psyykkisen haitan arviointi. Psykologien itsearvioitua kykyä kirjoittaa oikeudelle pätevä psykologinen lausunto selittivät kompetensseista tieteellisyys, lausunnon muotoilussa koettu epävarmuus, jolla oli negatiivinen vaikutus pätevyysarvioihin, sekä objektiivisyys.</p> <p>Kaikki tutkimuksessa käytetyt epäviralliset asiantuntijuuden kriteerit olivat yhteydessä lausuntojen kirjoittamisen kompetensseihin. Vahvimmat kompetensseja selittävät kriteerit olivat oikeuspsykologinen koulutus ja kirjoitettujen lausuntojen määrä. Tutkimus antaa tukea virallisempien asiantuntijuuden kriteerien muodostamiselle tulevaisuudessa. Kriteerien avulla psykologit voisivat paremmin arvioida pätevyyttään toimia asiantuntijoina oikeudessa. Lisäksi erityisesti oikeuspsykologista koulutusta lausuntojen kirjoittamisesta olisi vastedes hyvä lisätä.</p>			
Avainsanat Asiantuntija, psykologi asiantuntijana, asiantuntijan kriteerit, kompetenssi, psykologin lausunto oikeudelle, oikeuspsykologia, oikeuspsykologinen koulutus.			

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical Faculty	School School of Educational Sciences and Psychology			
Author Laura Liinamaa and Mariel Korkea-aho				
Title The Psychologist as Expert Witness – Psychologists’ Self-evaluated Competencies to Write Reports to Courts				
Main subject	Level		Date	Number of pages
Psychology	Master’s thesis	X	20.05.2018	47+8
	Minor thesis	☐		
	Bachelor’s thesis	☐		
	Thesis on intermediate studies	☐		
Abstract				
<p>This study examines psychologists’ self-evaluated competencies to write reports to courts. There’s been only a little previous research on psychologists as expert witnesses in Finland even though psychologists are increasingly involved in the legal field. The Finnish Psychological Association conducted a survey with Forensic Psychology Commission in 2005 which revealed that psychologists found it difficult to write reports to courts. Since there are no official criteria for expert witness in Finland concern has been raised by whether psychologists are able to assess realistically their competence to work as an expert witness.</p> <p>The aim of this study was to find out which topics do psychologists write reports and who are asking those reports. The purpose of this study was also to explore how psychologists’ self-evaluated competencies explained their self-evaluated ability to write valid reports to courts. Earlier literature has identified some unofficial criteria of psychological expertise which have seen to have connection with psychologists’ competence to work as an expert witness in legal context. This study also examined which of the unofficial criteria of expertise were connected to psychologists’ self-evaluated competencies to write reports to courts.</p> <p>Data were collected by Hirvonen and Asukas with the Finnish Psychological Association in 2016 and in this research data comprises 281 psychologists who are members of the Finnish Psychological Association and have written reports to courts. The statistical analyses were completed with IBM SPSS Statistics using mainly linear regression model and two-way ANOVA.</p> <p>Statistical analysis revealed that client’s lawyer, social services and court were the most typical quarters who requested reports. The most typical topics for these reports were argument over custody and legal guardianship, child sexual abuse and psychological injury. In this study special competencies explained psychologists’ self-evaluated ability to write valid reports to courts. The most explaining competence was science, the second was insecurity in report formulation, which had negative effect, and the third was objectivity.</p> <p>All the unofficial criteria of psychological expertise were related to the psychologists’ self-evaluated competencies to write reports to courts. The most important criteria were forensic psychology training and number of written reports. These unofficial criteria of expertise may help psychologists to evaluate better their competence to act as an expert witness and to write reports to courts. According to this study there may also be demand for more training about writing reports to courts.</p>				
Keywords Expert witness, psychologist as expert witness, criteria of expertise, competency, psychological report to court, forensic psychology, forensic psychology training.				

Sisällys

JOHDANTO	1
1 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
1.1 Psykologi asiantuntijana oikeuden kontekstissa	4
1.2 Psykologin lausunto oikeudelle ja sen kirjoittamista ohjaavat periaatteet	5
1.3 Psykologien kompetenssi kirjoittaa lausuntoja oikeudelle	9
1.4 Asiantuntijana toimimista ohjaavat kriteerit	10
1.5 Asiantuntijana on mahdollista kehittyä	12
2 TUTKIMUSKYSYMYKSET	15
3 MENETELMÄT	16
3.1 Aineiston keruu ja osallistujat	16
3.2 Summamuuttujien muodostaminen	19
3.3 Analyysi	23
4 TULOKSET	24
4.1 Mistä aiheista psykologit kirjoittavat lausuntoja oikeudelle ja ketkä niitä pyytävät?	24
4.2 Miten psykologien itsearvioituiden kompetenssit selittävät psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevää lausuntoa oikeudelle?	26
4.3 Mitkä epäviralliset asiantuntijuuden kriteerit ovat yhteydessä psykologien itsearvioituihin kompetensseihin kirjoittamalla lausuntoja oikeudelle?	27
4.3.1 Objektiivisyyskompetenssi	27
4.3.2 Tieteellisyyskompetenssi	28
4.3.3 Epävarmuus lausunnon muotoilussa	30
4.3.4 Ambivalenssi	32
5 POHDINTA	33
5.1 Psykologit kirjoittavat lausuntoja asiakkaan asianajajan pyytämänä lapsiin liittyvissä oikeudenkäynneissä	33
5.2 Tieteellisyyskompetenssi vahvin psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevää lausuntoa oikeudelle selittävä tekijä	34
5.3 Kaikki epäviralliset asiantuntijuuden kriteerit yhteydessä lausuntojen kirjoittamiseen itsearvioituihin kompetensseihin	35
5.4 Käytännölliset johtopäätökset	40
5.5 Tutkimuksen arviointia ja loppupäätelmät	42
LÄHTEET	44
LIITTEET	48

JOHDANTO

Psykologisen tiedon hyödyntäminen oikeudellisessa kontekstissa on lisääntynyt ja psykologit joutuvatkin työssään yhä useammin antamaan lausuntoja oikeudelle (Granhag, 2013; Hirvonen & Asukas, 2018; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Esimerkiksi Hirvosen ja Asukkaan (2018) pro gradu –tutkielmassa lähes puolella (49%) tutkimukseen osallistuneista psykologeista oli kokemusta oikeudessa työskentelystä, kuten lausuntojen kirjottamisesta oikeudelle tai oikeudessa todistamisesta. Psykologien lausuntoja voidaan hyödyntää oikeudessa esimerkiksi huoltajuuskiistoissa, lastensuojelussa, esitutkinnassa tai todistajanpsykologiassa (European Federation of Psychologists’ Associations [EFPA], päiväämätön). Antaessaan lausunnon oikeudelle psykologi toimii oikeusprosessissa asiantuntijan roolissa. Tällöin psykologi on aina samalla myös oikeuspsykologian erityisosaja, jonka tehtävänä on soveltaa psykologista tutkimustietoa oikeuden kontekstissa. (Santtila & Weizmann-Henelius, 2008; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008.)

Psykologien oikeudelle kirjoittamia lausuntoja on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän. Vuonna 2005 Suomen Psykologiliitto ja oikeuspsykologian toimikunta toteuttivat kyselyn, jossa selvitettiin sitä, kuinka paljon psykologiliiton jäsenet kohtaavat oikeuspsykologisia kysymyksiä työssään ja millaisia ongelmia siihen liittyy (Uusi rooli hämmentää, 2006). Psykologiliiton ja oikeuspsykologian toimikunnan kyselyyn vastanneista lähes puolet oli kirjoittanut oikeudelle vähintään yhden lausunnon. Lausunnot koskivat yleisimmin huoltajuus- ja tapaamiskiistoja (53%), seksuaalisen hyväksikäytön tutkimuksia (18%) sekä psyykkisen kärsimyksen arviointia (18%). (Suomen Psykologiliitto, 2005.) Tulosten perusteella psykologit kuitenkin kokivat lausuntojen kirjoittamisen oikeudelle haastavana ja ristiriitaisena: erityisesti lausunnon muotoilu, asiantuntijan rooli ja oikeuden käytännöt koettiin vaikeina. Myös salassapitovelvollisuus, asiakassuhteen luoma rooliristiriita sekä puolueettomuuden vaatimus etenkin tilanteessa, jossa kaikkia osapuolia ei ollut mahdollista kuulla lausuntoa varten, koettiin hankalina. Lisäksi vastaajien keskuudessa huolta herätti se, ettei heillä ollut oikeuspsykologista koulutusta. Kyselyn perusteella alettiinkin suunnitella parempia lausunnoitiohjeita sekä koulutuksia oikeuden käytännöistä ja lausuntojen laatimisesta. (Uusi rooli hämmentää, 2006.)

Suomen Psykologiliiton ja oikeuspsykologian toimikunnan toteuttaman kyselyn (Suomen Psykologiliitto, 2005) jälkeen erilaisia lausunnotiohjeita on ilmestynyt, mutta edelleen huolta herättää se, osaavatko psykologit arvioida realistisesti omaa kompetenssiaan eli pätevyyttään toimia oikeudessa asiantuntijoina (Hirvonen & Asukas, 2018; Varela & Conroy, 2012). Lisäksi hyvän lausunnon laatimista luonnehditaan yhdeksi haastavimmista työtehtävistä, joita psykologi ammatissaan kohtaa ja erityisesti oikeuspsykologisen koulutuksen puute on aiemmassa tutkimuksessa nähty ongelmallisena (Heiskari & Salminen, 2007; Hirvonen & Asukas, 2018; Otto & Heilbrun, 2002). Esimerkiksi Hirvosen ja Asukkaan pro gradu –tutkielmassa kävi ilmi, että yli kolmasosalla (39%) oikeudessa toimineista psykologeista ei ollut lainkaan oikeuspsykologista koulutusta. Tutkimuksessa oikeuspsykologinen koulutus liittyi kuitenkin muita lisäkoulutuksia vahvemmin psykologien käsitykseen omasta pätevyydestään kirjoittaa lausuntoja oikeudelle, ja Hirvosen ja Asukkaan mukaan tarjolla olevan oikeuspsykologisen koulutuksen määrää tulisikin lisätä. (Hirvonen & Asukas, 2018.)

Psykologien pätevyyttä toimia asiantuntijoina oikeudessa on tutkittu jonkin verran, mutta tutkimustulokset ovat olleet ristiriitaisia. Aiemmissa tutkimuksissa on saatu tuloksia esimerkiksi siitä, etteivät asiantuntijoiden arviot oikeudellisissa kontekstissa ole maallikoiden arvioita paikkansapitävämpiä (Grøndahl, Grønnerød & Sexton, 2012). Toisaalta Grøndahl, Grønnerød ja Sexton havaitsivat tutkimuksessaan, että asiantuntijoiden ja maallikoiden tiedon arviointiprosessit eroavat toisistaan: asiantuntijat ottavat maallikoita useammin huomioon kaikki päätöksentekoon vaikuttavat seikat ja suhtautuvat myös kriittisemmin omia arvioitaan kohtaan tilanteissa, joissa olennaista tietoa puuttuu. Psykologeja voi siis olla kannattavaa hyödyntää asiantuntijoina oikeudessa, mikäli he pystyvät arvioimaan kriittisesti omaa kompetenssiaan toimia asiantuntijoina. (mt.; ks. esim. Garb, 1992.)

Suomen Psykologiliiton (2010) ammattieettisten ohjeiden mukaan psykologin tulee kieltäytyä lausunnon antamisesta, mikäli hän ei koe olevansa tarpeeksi pätevä sen laatimiseen. Aihetta on kuitenkin tutkittu pääasiassa koulutuksen kautta eikä muita mahdollisia pätevyyden arvioinnin taustalla olevia tekijöitä ole tarkasteltu riittävästi. Esimerkiksi Hirvosen ja Asukkaan (2018) pro gradu –tutkielmasta kävi ilmi, että vaikka suurimmalla osalla vastaajista ei ollut oikeuspsykologista koulutusta, silti huomattavan moni heistä (41%) uskoi olevansa pätevä kirjoittamaan oikeudelle lausuntoja. Lisäksi joissakin tutkimuksissa koulutus on osoittautunut yksinään riittämättömäksi kriteeriksi asiantuntijuudelle. Näin kävi esimerkiksi Finnilä-Tuohimaan (2009) tutkimuksessa, jossa hän tarkasteli sosiaali- ja terveydenhuollon

ammattilaisten asiantuntemusta lasten seksuaalisen hyväksikäytön tapausten selvittämisessä: mitä enemmän koulutusta tutkittavilla oli lasten haastattelemisesta, sitä virheellisempiä uskomuksia heillä oli lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Aihe kaipaa siten lisää tutkimusta asiantuntijan pätevyyteen yhteydessä olevista tekijöistä (Hirvonen & Asukas, 2018.).

Vaikka psykologinen asiantuntijatieto voikin olla arvokasta oikeudellisessa päätöksenteossa (Häkkänen, 2005), huoli psykologien kompetenssista toimia oikeudessa on otettava vakavasti, sillä oikeudelle annettavien psykologinlausuntojen taso vaikuttaa sekä yksilön oikeusturvaan että koko ammattikunnan maineeseen. Lausunnon laadusta riippuu myös se, kuinka paljon tuomioistuin voi antaa sille painoarvoa päätöksiä tehdessään. (Heiskari & Salminen, 2007; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008.) Esimerkiksi 1980-luvulla Ruotsissa asiantuntijoiden oikeudelle antamat arviot lapsen kertomuksen luotettavuudesta ovat muutamissa tapauksissa paljastuneet myöhemmin virheellisiksi. Tämä on johtanut kriittisempään suhtautumiseen psykologien asiantuntijuutta kohtaan etenkin lapsiin kohdistuvien rikosasioiden osalta. (Hirvelä, 2006.)

Psykologien asiantuntijuuteen liittyvät kysymykset ovat nyt ajankohtaisia, sillä uudistettu todistelua koskeva lainsäädäntö astui voimaan vuoden 2016 alussa. Lakiuudistuksella pyrittiin yhtenäistämään asiantuntijoiden asemaa ja asettamaan yhtäläiset kelpoisuus- ja puolueettomuusvaatimukset koskemaan kaikkia asiantuntijoita (Hallituksen esitys [HE], 46/2014 vp; Rautio & Frände, 2016). Lakiuudistuksen tavoitteena oli paitsi nopeuttaa oikeudenkäyntimenettelyä, myös selkeyttää ja helpottaa asiantuntijoiden käyttöä (HE 46/2014 vp). Koska lakiuudistus voi parhaassa tapauksessa lisätä psykologien käyttöä asiantuntijoina, on myös alan toimijoiden korkea aika ottaa kantaa kirjallisuudessa käytyyn keskusteluun siitä, kuka voi toimia psykologiasiantuntijana oikeusprosessissa (ks. esim. Häkkänen, 2005). Esimerkiksi oikeustieteen alan kirjallisuudessa on jo esitetty toiveita ”asiantuntijalistan” kokoamisesta erityisesti riita-asioiden käsittelyyn liittyen (Jokela, 2015).

1 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

1.1 Psykologi asiantuntijana oikeuden kontekstissa

Suomen Psykologiliitto määrittelee psykologin seuraavasti: ”Psykologi on ihmisen mielen ja käyttäytymisen asiantuntija, jonka tärkein resurssi on vahva osaamiskompetenssi ja kriittinen asiantuntijuus” (Suomen Psykologiliitto, 2017). Liiton määritelmän mukaan psykologin asiantuntijuus kattaa erilaisia tieteelliseen tutkimukseen, alan teoriataustaan, kliiniseen työhön ja vuorovaikutusprosesseihin liittyviä asioita psykologian laajalla kentällä (mt.). Psykologit tuovatkin asiantuntijoina oikeusprosessiin erityisiä ammattisidonnaisia tietoja, joita kutsutaan myös kokemussäännöiksi (Vuorenpää, 2012). Asiantuntijoiden odotetaan soveltavan näitä koulutuksen ja kokemuksen myötä hankkimiaan kokemussääntöjä oikeudellisen päätöksenteon tueksi ja lausuvan myös asioiden välisistä syy-seuraussuhteista (HE 46/2014 vp; Jokela, 2015; Vuorenpää, 2012).

Asiantuntijatodistelua koskevan lain (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 17:36) mukaan asiantuntijan tulee antaa lausuntonsa ensisijaisesti kirjallisesti. Oikeusprosessissa mukana olevien ihmisten – kuten tuomarien ja lautamiehien – tietämys psykologian alasta onkin asiantuntijaa rajallisempi, jolloin asiantuntijatodistelu on helpommin ymmärrettävissä kirjallisena lausuntona. Tilanteissa, joissa asiantuntijan lausuntoon tarvitaan lisäselvitystä, psykologia voidaan kuitenkin kuulla myös paikan päällä oikeudessa. (HE 46/2014 vp; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008.)

Psykologin oikeudellisen asiantuntija-aseman ymmärtämisen kannalta, on tärkeää tehdä ero asiantuntijan ja todistajan välillä: asiantuntijan asema poikkeaa todistajan roolista esimerkiksi lausunnon sisällön, asiantuntemuksen ja työstä saatavan korvauksen perusteella. Siinä missä asiantuntijan tehtävänä on tuoda esille erityistä ammattisidonnaista tietoa, todistajan tehtävänä on puolestaan kertoa esimerkiksi tapahtumien kulusta tilanteessa. Todistajasta poiketen, asiantuntija siis aloittaa havaintojen tekemisen vasta lausuntopyynnön toimeksiannon saatuaan. (Vuorenpää, 2012.) Asiantuntijan ja todistajan eroksi voidaan katsoa myös se, että asiantuntija on ainakin teoreettisesti korvattavissa, kun taas esimerkiksi silminnäkijätodistajaa ei usein voida vaihtaa toiseen (HE 46/2014 vp). Psykologi voi toimia oikeudessa niin asiantuntijana kuin todistajana, mutta ohjenuorana voidaan pitää sitä, että kirjoittaessaan

lausunnon psykologi on oikeudessa asiantuntijan roolissa (Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Kyseessä on kuitenkin teoreettinen jaottelu, jolloin käytännössä roolit saattavat olla myös osittain päällekkäisiä (HE 46/2014 vp). Tässä tutkimuksessa keskitymme tarkastelemaan psykologeja asiantuntijoina ja heidän pätevyyttään antaa kirjallisia lausuntoja oikeudelle.

1.2 Psykologin lausunto oikeudelle ja sen kirjoittamista ohjaavat periaatteet

Psykologinlausunnolla tarkoitetaan kirjallista kannanottoa, jonka psykologi laatii tekemänsä psykologisen tutkimuksen perusteella. Lausunto laaditaan aina toimeksiantajan pyynnöstä ja ainoastaan perustellusta syystä, jolloin lausuntoa tulee käyttää vain siihen tarkoitukseen, johon se on kirjoitettu. Lausunnon laatimisesta kieltäytyminen voi olla aiheellista esimerkiksi tilanteessa, jossa yksityishenkilö pyytää lausuntoa epäselvin perustein. Prosessin osapuolina ovat yleensä psykologi, tutkittava sekä toimeksiantaja, ja lausunnon sisällön tulee perustua tieteelliseen tutkimustietoon tai asiantuntijoiden arvioihin. (Heiskari & Salminen, 2007; Suomen Psykologiliitto, 2010.)

Psykologien kirjoittamat lausunnot voidaan karkeasti jakaa niin kutsuttuihin perinteisiin klinisiin lausuntoihin, joiden päätehtävänä on asiakkaan tilanteen kartoittaminen ja hoidon suunnittelu, sekä oikeudelle annettaviin lausuntoihin, joiden tarkoituksena on tuottaa tietoa juridisen päätöksenteon tueksi. Oikeuden kontekstissa lausunnon toimeksiantajia voivat olla tuomioistuin, asianosaiset eli asianomistaja tai vastaaja, syyttäjä tai esitutkintaviranomainen. (Suomen Psykologiliitto, 2010; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008.) Lisäksi lausuntoja voivat pyytää sosiaaliviranomaiset esimerkiksi lapsen huoltajuus- ja tapaamiskiistojen yhteydessä (Suomen Psykologiliitto, 2010). Oikeudelle kirjoitettavista lausunnoista voidaan erottaa vielä oikeuspsykologiset lausunnot, joita tehdään Suomessa oikeuspsykologisissa tutkimusyksiköissä. Kyseisiä lausuntoja laaditaan usein moniammatillisena tiimityönä oikeuspsykologisten tutkimusten pohjalta ja pääasiassa siviilioikeusasioissa koskien esimerkiksi oikeustoimikelpoisuutta, edunvalvojan määräämistä, uhrin kärsimää psyykkistä vahinkoa tai huoltajuus- ja tapaamiskiistaa, sekä rikosasioissa koskien esimerkiksi mielentilatutkimusta, vaarallisuusarviota tai lapsen kohdistunutta rikosta. (Holm & Tolonen, 2008; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008.) Kuitenkin kaikki psykologit

huolimatta pääasiallisesta sovellusalastaan voivat joutua kirjoittamaan oikeudelle lausuntoja (EFPA, päiväämätön).

Oikeuden käyttöön suunnatut lausunnot eroavat olennaisesti perinteisistä kliinisiin tarkoituksiin laadittavista lausunnoista, sillä oikeudelle kirjoitettavilla lausunnoilla voi olla seurauksia, jotka eivät välttämättä edistä asiakkaan etua tai hyvinvointia (Holm & Tolonen, 2008; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Lisäksi oikeudelle annettavien lausuntojen tulee olla niin sanotusti läpinäkyvämpiä eli sisällöltään selkokielisempiä ja päättelyketjultaan perustellumpia, sillä tuomioistuimen päätöksentekijät eivät yleensä ole psykologian alan asiantuntijoita (Nevalainen, 2010; Pohjola, 2011; Suomen Psykologiliitto, 2010). Myös tutkimusprosesseissa on eroja, sillä oikeudelle tarjotun tiedon tulee olla mahdollisimman objektiivista ja neutraalia ja tietoa täytyy kerätä useista eri tietolähteistä (Nicholson & Norwood, 2000; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008.). Psykologin tulee tarkastella lausunnossaan myös vaihtoehtoisia näkemyksiä sekä arvioida kriittisesti esittämänsä tiedon luotettavuutta (Heiskari & Salminen, 2007). On kuitenkin huomioitava, ettei psykologiatiede pysty tarjoamaan tuomioistuimelle valmiita vastauksia vaan ainoastaan todennäköisyyksiä ihmisten käyttäytymisestä (Häkkänen, 2005; Niemi-Kiesiläinen, 2000).

Suomen laissa ei säädetä asiantuntijalausunnon sisällöstä, mutta psykologin odotetaan tuovan lausunnossaan esille lausunnon pohjana olevan tutkimusprosessin keskeiset seikat ja tekemänsä havainnot. Lisäksi asiantuntijan tulee ottaa kantaa esitettyihin kysymyksiin ja perustella näkemyksensä. (HE 46/2014 vp.) Koska psykologi on vastuussa kirjoittamastaan lausunnosta, on tärkeää, että lausunto perustuu tieteellisillä menetelmillä hankittuun tutkimustietoon. On myös koko ammattikunnan edun mukaista, että psykologin lausunto noudattaa alan yhteisiä ammattikäytäntöjä, kuten psykologinlausuntoja koskevia ohjeita. (Konttila & Keski-Valkama, 2008; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008.)

Lausuntojen sisältö vaihtelee aina psykologian sovellusalan sekä lausunnon aiheen mukaan (Heiskari & Salminen, 2007; Suomen Psykologiliitto, 2010), ja Suomen Psykologiliiton ja Oikeuspsykologian toimikunnan keskeisenä pyrkimyksenä onkin ollut lausunto-ohjeiden yhdenmukaistaminen sekä etenkin oikeudelle annettavien lausuntojen laadun parantaminen (Suomen Psykologiliitto & Oikeuspsykologian toimikunta, 2011; Uusi rooli hämmentää, 2006). Saatavilla olevia oppaita on useita, joista esimerkkeinä ovat Suomen

Psykologiliiton opas *Psykologin ammatillinen tietopaketti* (2010) sekä Heiskarin ja Salmisen *Lausunnotiipas psykologeille* (2007). Ensin mainittu tarjoaa esimerkiksi mallin lausunnon perusrakenteesta sekä erityisohjeita oikeudelle annettavien lausuntojen suhteen huoltajuusriitoihin, lasten hyväksikäyttöepäilyihin sekä henkilön psyykkisen vahingon arviointiin (Suomen Psykologiliitto, 2010). Myös Santtilan ja Weizmann-Heneliuksen toimittamaan *Oikeuspsykologia* –teokseen (2008) on koottu joitakin yleisohjeita koskien oikeuspsykologisia lausuntoja. Lisäksi oppaita löytyy esimerkiksi rikoksenteelijän vaarallisuuden arviointiin (Suomen Psykologiliitto & Oikeuspsykologian toimikunta, 2011), lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tapauksiin (Peltonen ja muut, päiväämätön) sekä uudistettu ohje psyykkisen haitan arviointiin (Suomen Psykologiliitto, 2016). Kuitenkaan kokoavaa opasta kaikista oikeudelle kirjoitettavista lausunnoista ei ole tehty.

Suomen Psykologiliiton (2010) mukaan lausuntoa oikeudelle kirjoittavan psykologin tulee noudattaa ammattieettisiä sääntöjä sekä hyvän tutkimuksen periaatteita. Ammattieettiset säännöt koskevat kaikkia Pohjoismaiden psykologiliittojen jäseniä ja ne jakautuvat neljään pääperiaatteeseen, joista ensimmäinen pitää sisällään tutkittavan perusoikeuksien ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen sekä luottamuksellisuuden ja salassapitovelvollisuuden noudattamisen (mt.). Koska tuomioistuimen asiakirjat ovat asianosaisjulkisia, lausunnossa tulisikin esiintyä vain oikeuden päätöksenteon kannalta relevantti tieto asianosaisille aiheutuvan haitan minimoimiseksi (EFPA, päiväämätön; Suomen Psykologiliitto, 2010). Toinen ammattieettinen sääntö eli ammatillinen pätevyys tarkoittaa eettisten näkökohtien tiedostamista ja noudattamista, oman pätevyyden kehittämistä ja sen rajojen huomioonottamista sekä tietoa eri menetelmien soveltuvuudesta ja rajoituksista. Kolmannen ammattieettisen periaatteen eli vastuun mukaan toimiva psykologi osaa ottaa huomioon lausunnon merkittävän vaikutuksen yksilön elämään ja pyrkii tekemään lausunnosta mahdollisimman objektiivisen ja laadukkaan. Neljäs ammattieettisten sääntöjen periaate ammatillinen riippumattomuus eli integriteetti tarkoittaa avoimuutta ja oman roolin hallintaa: lausuntoja tehdessään psykologi hallitsee muiden ammattialojen häneen kohdistamat paineet sekä vaikutukset ja osaa erottaa, mitkä näkemykset ovat tutkimuksen tuottamia ja mitkä muiden ammattilaisten mielipiteitä. (Heiskari & Salminen, 2007; Suomen Psykologiliitto, 2010.)

Hyvän tutkimuksen periaatteet ovat luonteeltaan spesifisempiä kuin ammattieettiset periaatteet, ja ne ohjaavat prosessia aina lausunnon toimeksiannosta tulosten tulkintaan asti (Suomen

Psykologiliitto, 2010). Periaatteisiin kuuluu muun muassa, että henkilölle on ilmaistava selkeästi hänen oikeutensa keskeyttää käynnissä oleva tutkimus (Heiskari & Salminen, 2007). Koska oikeus voi kuitenkin määrätä henkilön myös tahdonvastaiseen tutkimukseen, tulee psykologin tällöinkin pyrkiä hyvään yhteistyöhön tutkittavan kanssa (EFPA, päiväämätön; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Tutkimuksen tulee myös aina perustua sekä aikaisempaan tutkimustietoon että ensikäden tietoon: psykologin täytyy osata punnita tietolähteen alkuperä sekä luotettavuus, ja hänen on tavattava tutkittava henkilökohtaisesti. Lisäksi tutkimuksen luotettavuutta täytyy osata arvioida lausunnossa oikein sanamuodoin siten, ettei tuloksia esitetä varmempina tai epävarmempina kuin ne todellisuudessa ovat. (Heiskari & Salminen, 2007.)

Ammattieettiset säännöt on luotu ohjenuoraksi psykologeille pääosin siksi, että psykologit kokevat työssään usein ristiriitaa joutuessaan eettisesti arveluttaviin tilanteisiin. Tätä ristiriitaa voidaan kutsua myös ambivalenssiksi, jota oikeudelle lausuntoa kirjoittava psykologi voi kokea etenkin siitä syystä, että oikeuden kontekstissa työskentely haastaa usein psykologien ammattietiikan. (EFPA, päiväämätön; Suomen Psykologiliitto, 2010.) Ambivalenssin tunne voikin ilmetä esimerkiksi kokemuksena asiakassuhteen aiheuttamasta rooliristiriidasta tai vaikeutena noudattaa salassapitovelvollisuutta, jotka tulivat esille myös Suomen Psykologiliiton ja Oikeuspsykologian toimikunnan toteuttamassa kyselyssä (Uusi rooli hämmentää, 2006).

Alan kirjallisuudessa keskustelua on kuitenkin herättänyt se, toteutuvatko ammattieettiset säännöt psykologin toimiessa oikeudessa. Esimerkiksi Haapasalon (2000b) mukaan näin ei aina ole tapauksessa, jossa psykologi toimii syyttäjän nimeämänä asiantuntijana. Haapasalon (mts. 14) mielestä syyttäjän tehtävä on ristiriidassa psykologien ammattietiikan kanssa, jonka mukaan psykologien tulee toimia ihmisten mielenterveyttä ja hyvinvointia edistävästi. Haapasalon näkemystä ovat kritisoineet esimerkiksi Häkkänen (2005) ja Hirvelä (2006), joiden mukaan asiantuntijan tehtävänä ei ole ottaa kantaa rikoksentekijän syyllisyyteen. Toimeksiannon saadessaan psykologin onkin ennen lausunnon kirjoittamista tärkeää perehtyä riittävästi ammattieettisiin sääntöihin ja hyvän tutkimuksen periaatteisiin erityisesti siksi, että hän ymmärtäisi oman roolinsa oikeusprosessissa (Pihlman, 1999).

1.3 Psykologien kompetenssi kirjoittaa lausuntoja oikeudelle

Vuosien saatossa tutkijoiden kiinnostus psykologin työssä tarvittavia kompetensseja eli pätevyysvaatimuksia kohtaan on jatkuvasti kasvanut ja tutkijat ovatkin pyrkineet löytämään sekä kaikille psykologian sovellusaloille yhteisiä että sovelluslakohtaisia kompetensseja (Roe, 2002; Varela & Conroy, 2012). Psykologian ammatin erikoisalojen laajuudesta johtuen kompetenssin käsitteelle on kuitenkin olemassa useita eri määritelmiä (Roe, 2002). Yleisimmän näkemyksen mukaan kompetenssilla tarkoitetaan erilaisia tietoja, taitoja ja asenteita, joiden hyödyntämiseksi tarvitaan arvoja sekä harkintakykyä (Rodolfa ja muut, 2005; Roe, 2002; Varela & Conroy, 2012). Lisäksi kompetenssin nähdään olevan dynaminen ominaisuus, joka muuttuu psykologin tietojen ja taitojen kehittyessä. Siten kompetenssi yhdellä psykologian osa-alueella ei takaa kompetenssia muilla osa-alueilla. (Barnett, 2007; Kuittinen, Meriläinen & Rätty, 2014). Tässä tutkimuksessa keskitymme tarkastelemaan kompetenssin tiedollisia ja taidollisia ulottuvuuksia.

Yksi oikeuspsykologian sovellusalalla vaadittaviin kompetensseihin keskittyvä teoria on Varelan ja Conroyn (2012) kompetenssitaksonomia, jonka avulla oikeuden parissa työskentelevä psykologi voi arvioida omaa pätevyyttään. Varelan ja Conroyn mukaan oikeuspsykologinen kompetenssi koostuu kuudesta osa-alueesta: psykologisesta arvioinnista, interventtiosta, konsultoinnista, tutkimuksesta, työnohjauksesta ja johtamisesta. Nämä oikeuspsykologisen kompetenssin alat pitävät kukin sisällään sekä yleisiä että erityiskompetensseja koskien erilaisia tietoja, taitoja ja asenteita. Yleiset kompetenssit viittaavat sellaisiin taitoihin ja tietoihin, joita tarvitaan kaikilla psykologian sovellusaloilla, kuten myös oikeuden parissa työskenneltäessä. Erityiset kompetenssit ovat puolestaan nimenomaan oikeuden alalla tarvittavia taitoja. Varelan ja Conroyn mukaan psykologi tarvitseekin aina sekä yleisiä että sovelluslakohtaisia kompetensseja. (mt.)

Varelan ja Conroy (2012) näkevät lausuntojen kirjoittamisen oikeudelle kuuluvan kuudesta kompetenssin osa-alueesta osaksi psykologista arviointia ja vaativan erilaisia tiedollisia ja taidollisia kompetensseja kuin tavallisten kliinisten lausuntojen laatiminen. Psykologiseen arviointiin kuuluvia yleisiä kompetensseja ovat heidän mukaansa esimerkiksi tiedon kerääminen monipuolisesti eri tietolähteistä, arvioinnin tulosten selkeä raportointi lausunnossa, arviointimenetelmien rajoitusten tunnistaminen, ammattietiikan noudattaminen, omien asenteiden tiedostaminen sekä työnohjauksen hankkiminen. Varela ja Conroy määrittelevät

psykologisen arvioinnin erityiskompetensseiksi puolestaan esimerkiksi oikeudellisten ongelmien ja termien käytön tuntemisen, oikeudelliseen kontekstiin liittyvien erityisten eettisten haasteiden ymmärtämisen, oikeuspsykologisten aiheiden tarkasteluun kehitettyjen arviointimenetelmien hallinnan, kyvyn raportoida tulokset ymmärrettävällä tavalla ilman psykologisia erikoistermejä sekä objektiivisuuden ja puolueettomuuden säilyttämisen asenteista tai painostuksesta huolimatta. (mts. 412.)

Kaiken kaikkiaan lausuntojen kirjoittaminen oikeudelle edellyttää psykologilta laajempaa pätevyyttä kuin perinteisten kliinisten lausuntojen teko: psykologin tulee tietää paitsi lausunnon sisällölliset vaatimukset, myös tuntea oikeuden käytännöt, oma roolinsa ja asianosaisten roolit oikeusprosessissa. Lausuntotoimeksiannon saadessaan psykologin tulee aina arvioida kriittisesti omaa kompetenssiaan käsiteltävässä asiassa ja kieltäytyä lausunnon laatimisesta, mikäli hän kokee tutkimus- tai lausunnointitaitonsa puutteellisiksi. (Heiskari & Salminen, 2007; Varela & Conroy, 2012.) Seuraavassa luvussa käsitellään asiantuntijana toimimista ohjaavia kriteereitä, joiden viitekehyksessä tämän kriittisen oman pätevyyden arvioinnin tulisi tapahtua.

1.4 Asiantuntijana toimimista ohjaavat kriteerit

Ennen vuonna 2016 voimaan tullutta lakiuudistusta, ainoastaan tuomioistuimella oli oikeus nimetä ”aitoja asiantuntijoita” ja muiden tahojen nimeämiä asiantuntijoita kohdeltiin oikeusprosessissa todistajina (HE 46/2014 vp, 33–34). Jaottelusta luovuttiin lakiuudistuksen yhteydessä, mikä mahdollistaa asiantuntijuuden kriteerien ulottamisen myös muiden tahojen nimeämiin asiantuntijoihin. Asiantuntijan roolista oikeusprosessissa säädetäänkin laissa Oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luvun 34–36 §:ssä, jossa määritellään, että asiantuntijan tulee olla rehellinen ja yleisesti alallaan taitavaksi tunnettu. Laissa ei kuitenkaan esitetä tarkemmin, millaisia odotuksia näihin kelpoisuusvaatimuksiin sisältyy, sillä Suomessa ei ole asetettu virallisia asiantuntijan kelpoisuutta mittaavia kriteereitä. Esimerkiksi Häkkänen (2005, 96) ja Jokela (2015, 313) ovat esittäneet toiveen asiantuntijalistasta, jota oikeudessa voitaisiin hyödyntää tarvittaessa. Tällainen lista edellyttäisi kuitenkin asiantuntijoiden seulomista tarkoin määritellyn kriteeristön avulla. Haapasalon (2000b) mukaan ongelma on asiantuntijan käsitteen moninaisuudessa, jonka vuoksi puolueettomien standardien asettaminen on haastavaa.

Haapasalo (2000b) hahmottelee kuitenkin joitakin psykologin asiantuntijuutta kuvaavia kriteereitä: asiantuntijuus edellyttää paitsi asianmukaista koulutusta ja mahdollista erikoistumista lausunnon kohteena olevalle psykologian osa-alueelle, myös käytännön kokemusta lausuttavasta asiasta. Haapasalon mukaan asiantuntijan lausunnon tulisi myös edustaa tieteenalalla yleisesti vallitsevaa näkemystä asiasta. Asiantuntija ei kuitenkaan voi nojautua vain yleiseen näkemykseen, vaan hänen on oltava myös tietoinen esittämänsä lausunnon rajoituksista ja oman roolinsa rajallisuudesta. (Haapasalo, 2000a; 2000b.) Lisäksi asiantuntijan tulee käyttää ymmärrettävää kieltä sekä tuoda lausunnollaan olennaista tietoa päätöksenteon tueksi (Haapasalo, 2000a). Haapasalon (2000b) mukaan asiantuntijan kelpoisuudesta kertoo myös tieteellinen julkaisutoiminta kyseiseltä alalta. Lauerma ja Santtila (2000) yhtyvät Haapasalon (2000a, 2000b) näkemyksiin, mutta korostavat etteivät koulutus ja kokemus itsessään ole riittäviä kriteerejä asiantuntijan tunnistamiseen. Lauerman ja Santtilan (2000) mukaan asiantuntijuudesta kertovat myös taito erottaa tieteellinen tieto kokemuksen kautta hankitusta tiedosta, kyky perustella näkemyksensä sekä kriittinen suhtautuminen omaan toimintaan, pätevyyteen ja motiiveihin.

Myös oikeuskirjallisuudessa on otettu kantaa asiantuntijan kriteerien määrittelyyn. Raution ja Fränden (2016) mukaan ensimmäinen laissa määritelty asiantuntijuuden kriteeri eli rehellisyys voidaan kyseenalaistaa lähinnä tilanteessa, jossa asiantuntija on saanut tuomion luotettavuutta heikentävästä rikoksesta. Toinen kriteeri kuvaa puolestaan asiantuntemusta, josta kertovat esimerkiksi tutkinnot, arvonimet ja merkittävät asiantuntijavirat, sekä käytännön kokemuksesta kertovat aiemmat tehtävät asiantuntijana ja työvuosien määrä (mts., 232). Myös Vuorenpää (2012) mainitsee asiantuntijan kriteereiksi erilaisia koulutukseen, tieteelliseen julkaisutoimintaan ja kokemukseen liittyviä tekijöitä. Rautio ja Frände (2016) huomauttavat kuitenkin, että asiantuntijan pätevyyttä tulisi arvioida suhteessa käsiteltävään asiaan: puhtaasti teoreettisessa arvioinnissa asiantuntijan koulutustaustan merkitys korostuu, kun taas kokemussääntöjen soveltaminen käytäntöön edellyttää asiantuntijalta myös käytännön kokemusta asiasta.

Yhdysvalloissa asiantuntijatodistelun luotettavuutta ja validiteettia valvotaan esimerkiksi *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.* (1993) -tapauksen perusteella muotoillun *Daubert*-säännön avulla. *Daubert*-sääntö sisältää asiantuntijatodistelun luotettavuutta mittaavan validiteettitestin, jonka avulla tuomarit voivat arvioida asiantuntijatodistelun

tieteellisyyttä. (Faigman, 2003.) Validiteettitestin avulla kartoitetaan esimerkiksi asiantuntijan esittämien väitteiden testattavuutta sekä sitä, noudattaako asiantuntijan lausunto tieteenalalla vallitsevaa näkemystä asiasta (mt.; Santtila, 1999). Vastaavaa testausmenetelmää ei ole käytössä Suomessa, mutta esimerkiksi Rask (2011) näkee sen soveltamisen Suomen oikeusjärjestelmään mahdollisena.

Kelpoisuusehtojen lisäksi asiantuntijan tulee täyttää myös laissa määritellyt puolueettomuusvaatimukset. Laki edellyttää, että asiantuntijan tulee olla puolueeton käsiteltävässä asiassa ja suhteessa asianosaisiin (HE 46/2014 vp). Toimiessaan oikeusprosessissa asiantuntijan roolissa, psykologin tulee toimia puolueettomasti myös ammattietiikkansa velvoittamana (Suomen Psykologiliitto, 2010; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Tässä tutkimuksessa keskitymme kuitenkin tarkastelemaan ensisijaisesti asiantuntijan muodolliseen kelpoisuuteen vaikuttavia tekijöitä.

Tiivistetysti asiantuntijan kriteereinä voidaan siis pitää asianmukaista koulutusta, käytännön työssä hankittua kokemusta sekä tieteellistä tutkimustyötä alalla. Weizmann-Heneliuksen ja Finnilä-Tuohimaan (2008) mukaan psykologin tulee olla tietoinen omasta kompetenssistaan toimia asiantuntijana oikeudessa sekä tuoda osaamisensa taso ja myös sen mahdollinen riittämättömyys selkeästi esille. Virallisten asiantuntijuuden kriteeristön ja ulkoisen valvonnan puuttuessa, asiantuntijan ja tämän nimenneen tahon tuleekin varmistaa, että asiantuntija täyttää kaikki laissa asetetut kelpoisuus- ja puolueettomuusvaatimukset (HE, 46/2014 vp). Asiantuntijat ovat siten itse velvollisia valvomaan omaa kompetenssiaan toimia asiantuntijana ja ottamaan vastuun kirjoittamisestaan lausunnoista (Santtila, 1999). Mikäli asiantuntija ei täytä laissa määriteltyjä kelpoisuus- ja puolueettomuusvaatimuksia, heikentää se hänen lausuntonsa painoarvoa oikeusprosessissa. Tästä saattaa seurata asiantuntijan lausunnon hylkääminen ja pahimmillaan asiantuntijan voidaan katsoa syyllistyneen perättömään lausumaan. (HE, 46/2014 vp.)

1.5 Asiantuntijana on mahdollista kehittyä

Kompetenssi kirjoittaa lausuntoja oikeudelle on muuttuva ominaisuus, joka vaatii ylläpitämistä ja jota on mahdollista kehittää (Barnett, 2007; Kuittinen, Meriläinen & Rätty, 2014; Rodolfa ja muut, 2005; Roe, 2002; Varela & Conroy, 2012). Laki terveydenhuollon

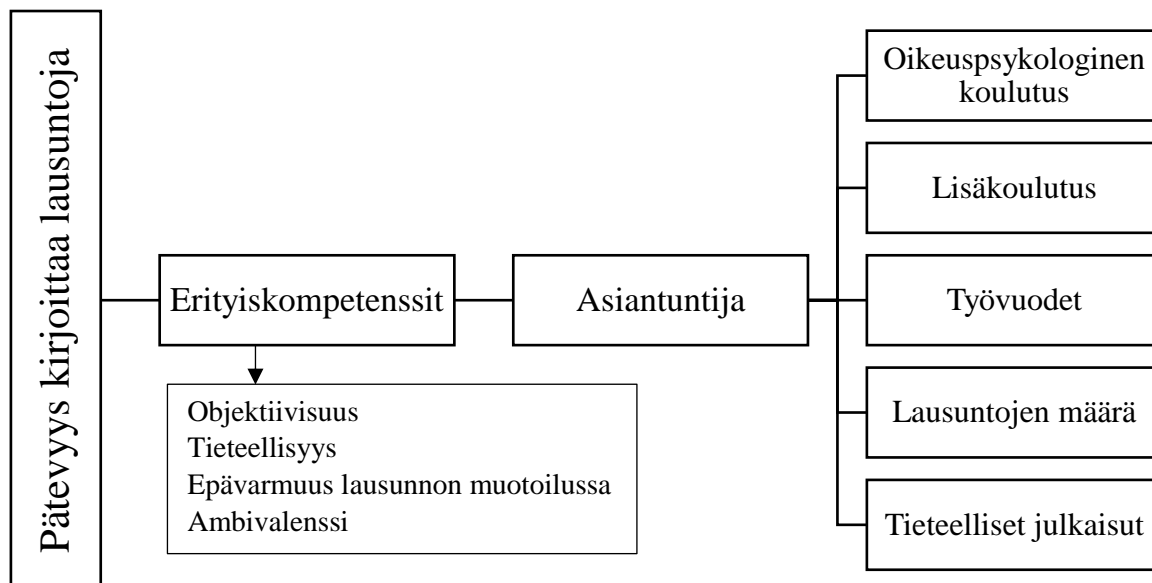
ammattihenkilöistä (559/1994) ja Suomen Psykologiliitto (2010) ovatkin asettaneet psykologeille vaatimuksen valvoa omaa kompetenssiaan ja parantaa sitä mahdollisuuksien mukaan. Psykologien kompetenssin nähdään yleisesti vahvistuvan pääasiassa kokemuksen ja koulutuksen myötä (Barnett, 2007; Roe, 2002) ja esimerkiksi Barnettin (2007) mukaan työnohjaukseen osallistuminen sekä erilaiset taitojenharjoitteluryhmät ovat kompetenssin kehittymisen kannalta keskeisiä. Tärkeimpänä lausunointitaitojen kehittäjänä Heiskari ja Salminen (2007) pitävät kuitenkin yksinkertaisesti kokemusta lausuntojen kirjoittamisesta.

Erityisesti oikeuspsykologinen koulutus nähdään tärkeänä pätevyuden kriteerinä kaikille oikeuden parissa työskenteleville psykologeille (Hirvonen & Asukas, 2018; Otto & Heilbrun, 2002). Suomessa oikeuspsykologian koulutusta yliopistossa järjestettiin ensimmäisen kerran Jaana Haapasalon johdolla Jyväskylässä 1990-luvulla (Granhag, 2013). Tänä päivänä oikeuspsykologiaa on mahdollista opiskella perusopintokokonaisuutena (25 op) lähiopetuksena Itä-Suomen yliopistossa Joensuun kampuksella tai avoimen yliopiston etäopintoina (Opintopolku, päiväämätön). Myös Suomen ensimmäinen oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus (30 op) käynnistyi vuonna 2017. Åbo Akademin järjestämässä moniammatillisessa erikoistumiskoulutuksessa pureudutaan erilaisiin oikeuspsykologisiin teemoihin, kuten asiantuntijuuteen ja lausuntojen kirjoittamiseen. (Åbo Akademi, 2018.) Suomen psykologiliiton (2017) mukaan oikeuspsykologi-nimikettä käyttävän psykologin tulisikin jatkossa käydä kyseinen erikoistumiskoulutus.

Koulutuksen merkitystä asiantuntijuuden sekä lausunointitaitojen kehittäjänä voi perustella se, että sillä voi olla tiedollisen ulottuvuuden lisäksi muitakin etuja. Esimerkiksi Grøndahlin, Grønnerødin ja Sextonin (2012) tutkimuksessa, jossa vertailtiin oikeuspsykiatreista ja oikeuspsykologeista koostuvan asiantuntijaryhmän ja maallikoiden välisiä eroja oikeudellisten tapausten arvioinnissa sekä osallistujien itsevarmuutta omien arvioidensa suhteen, selvisi, että asiantuntijat ovat maallikoita varovaisempia arvioidessaan omien arvioidensa luotettavuutta. Asianmukainen koulutus näyttäisikin siis vähentävän yli-itsevarmuutta oikeudellisten tapausten arvioinnissa (mt.). Samankaltaisia tuloksia on saatu myös kokemuksen osalta. Esimerkiksi Kuittisen, Meriläisen ja Rädyn (2014) tutkimuksessa kävi ilmi, että vastavalmistuneet psykologit arvioivat kompetenssinsa korkeammaksi kuin pidempään työskennelleet kollegansa. Syynä siihen, miksi arviot laskevat kokemuksen myötä, on tutkijoiden mukaan lisääntynyt tieto ammatin vaatimuksista. Koulutuksen lisäksi myös kokemus voi siten parantaa yksilön kykyä arvioida omaa todellista kompetenssiaan. (mt.)

Etenkään lapsiin kohdistuvien seksuaalisen hyväksikäyttötapausten osalta koulutuksen ja kokemuksen ei kuitenkaan ole nähty olevan yksinään riittäviä kriteerejä sille, että psykologi olisi pätevä toimimaan oikeuden kontekstissa asiantuntijana (ks. esim. Finnilä-Tuohimaa, 2009; Humppi, 2010). Kuten jo aiemmin tuli ilmi, Finnilä-Tuohimaan (2009) tutkimuksessa psykologien saama koulutus lasten haastattelemisesta jopa lisäsi heidän virheellisiä uskomuksiaan lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Finnilä-Tuohimaa (mt.), Humppi (2010) sekä Ornstein ja Gordon (1998) korostavatkin kokemuksen ja koulutuksen ohella myös teoreettisen kompetenssin eli tieteellisen tiedon merkitystä: vaikka psykologilla olisi monien vuosien työkokemus tai alan koulutus, tulee lausunnon silti aina perustua tutkittuun ja ajankohtaiseen tietoon. Myös Barnett (2007) ja Suomen Psykologiliitto (2010) pitävät psykologiatieteestä ajan tasalla pysymistä tärkeänä. Toisaalta asiantuntijuuden kehittäminen tieteellistä kompetenssia edistämällä voi auttaa myös oman toiminnan ja asenteiden kriittisessä tarkastelussa (Finnilä-Tuohimaa, 2009; Humppi, 2010), jota Lauerma ja Santtila (2000) pitävät yhtenä asiantuntijuuden kriteerinä.

Kuten Varelán ja Conroy'n (2012) kompetenssitaksonomiassa, myös tässä tutkimuksessa psykologin kompetenssin kirjoittaa lausuntoja oikeudelle katsotaan koostuvan yleisten kompetenssien lisäksi erityiskompetensseista, joita ovat objektiivisuus, tieteellisyys, lausunnon muotoilussa koettu epävarmuus ja ambivalenssi. Psykologin pätevyys kirjoittaa lausuntoja oikeudelle ja toimia asiantuntijana oikeudessa nähdään puolestaan kehittyvän edellisessä luvussa esitettyjen epävirallisten asiantuntijuuden kriteerien täyttymisen myötä (ks. kuvio 1). Tutkimuksessa käytettäviä kriteereitä ovat oikeuspsykologinen koulutus ja muu lisäkoulutus sekä työvuosien, lausuntojen kirjoittamisen ja tieteellisten julkaisujen kautta muodostunut kokemus. Kirjoittaakseen lausuntoja oikeudelle psykologin tulisikin osata arvioida omaa ammatillista kompetenssiaan toimia asiantuntijana.

KUVIO 1. Psykologin pätevyys kirjoittaa lausuntoja oikeudelle rakentuu asiantuntijuuden kriteerien täyttymisen myötä.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen psykologiliittoon kuuluvien laillistettujen psykologien kompetenssia kirjoittaa lausuntoja oikeudelle ja toimia siten alan asiantuntijoina oikeudellisessa kontekstissa. Koska psykologien asiantuntijuutta hyödynnetään aiempaa enemmän oikeusprosessin aikana (Granhag, 2013; Hirvonen & Asukas, 2018; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008), tutkimuksessa haluttiin selvittää, mistä aiheista psykologit kirjoittavat lausuntoja oikeudelle ja mitkä tahot lausuntoja pyytävät. Lisäksi tutkimuksessa haluttiin tarkastella sitä, miten lausuntojen kirjoittamisen erityiskompetenssit selittävät psykologien itsearvioitua kykyä kirjoittaa päteviä lausuntoja oikeudelle. Lisäksi, koska aihepiiriä käsittelevässä kirjallisuudessa on esitetty useita epävirallisia asiantuntijuutta kuvaavia kriteereitä, tutkimuksessa haluttiin selvittää, mitkä näistä kriteereistä ovat yhteydessä psykologien itsearvioituun kompetenssiin kirjoittaa lausuntoja oikeudelle. Tutkimuksessa käytetäänkin seuraavia kyselylomakkeessa esiin tulleita asiantuntijan epävirallisia kriteereitä: koulutus (oikeuspsykologinen koulutus ja lisäkoulutus), kokemus

(psykologina toimittujen vuosien ja kirjoitettujen lausuntojen määrä) ja tieteellinen julkaisuutoiminta (ollut mukana tieteellisissä julkaisuissa). Tutkimuskysymykset olivat:

1. Mistä aiheista psykologit kirjoittavat lausuntoja oikeudelle ja ketkä niitä pyytävät?
2. Miten psykologien itsearvioidut kompetenssit selittävät psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevä lausunto oikeudelle?
3. Mitkä epäviralliset asiantuntijuuden kriteerit ovat yhteydessä psykologien itsearvioituihin kompetensseihin kirjoittaa lausuntoja oikeudelle?

3 MENETELMÄT

3.1 Aineiston keruu ja osallistujat

Tutkimusaineiston ovat keränneet Hirvonen ja Asukas yhteistyössä Suomen Psykologiliiton kanssa vuonna 2016. Hirvosen ja Asukkaan rakentama kyselylomake (Liite 1) pohjautuu Suomen Psykologiliiton ja oikeuspsykologian toimikunnan vuonna 2005 toteuttamaan kyselyyn, mutta on huomattavasti sitä laajempi. Kyselylomakkeen rakentamisessa hyödynnettiin muun muassa menetelmäkirjallisuutta sekä aikaisempien tutkimuksien kyselylomakkeita, ja siihen vastaamisen arvioitiin kestävän noin 15–20 min. Aineiston keruu toteutettiin Suomen Psykologiliiton sähköpostilistan kautta poikkileikkaustutkimuksena. Kyselylomake ja saatekirje, jossa painotettiin jokaisen vastauksen tärkeyttä sekä käsittelyn luottamuksellisuutta, lähetettiin kaikille Suomen Psykologiliiton jäsenille lukuun ottamatta opiskelijajäseniä. (Hirvonen & Asukas, 2018.)

Hirvosen ja Asukkaan (2018) kyselyssä selvitettiin vastaajien taustatietoja, ammatillista kompetenssia ja kokemuksia oikeuspsykologisista työtehtävistä valmiiden vastausvaihtoehtojen sekä avointen ja viisiportaisten Likert-asteikollisten kysymysten kautta. Tässä tutkimuksessa kyselylomakkeesta käytettyjä osioita olivat perustiedot, psykologi oikeudessa, oikeuspsykologian koulutus sekä oikeudelle kirjoitetut lausunnot. Psykologi oikeudessa –

osion rakentamisessa Hirvonen ja Asukas (mt.) hyödynsivät Riglingin ja Russon (1992) kyselytutkimusta, ja osioon vastaaminen tapahtui viisiportaisella Likert-asteikolla (täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä). Oikeudelle kirjoittamistaan lausunnoista osallistujilta kysyttiin kirjoitettujen lausuntojen määrää, aiheita sekä lausuntoa pyytäneitä tahoa. Kokemuksia lausuntojen kirjoittamisesta oikeudelle mitattiin viisiportaisilla Likert-asteikollisilla väittämällä (täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä). Nämä 16 väittämää perustuivat Varelan ja Conroy'n (2012) kompetenssitaksonomiaan ja mittasivat aiempien kokemusten kautta käsityksiä, joita osallistujilla oli kompetenssistaan kirjoittaa lausuntoja oikeudelle. (Hirvonen & Asukas, 2018.)

Tutkimukseen osallistui alun perin 991 henkilöä, joista kuitenkin osa oli jättänyt kyselyyn vastaamisen kesken. Varsinainen kyselyyn vastanneiden määrä oli siten 725 henkilöä, joka oli mittaushetkellä 12,3% Suomen Psykologiliiton laillistetuista jäsenistä. (Hirvonen & Asukas, 2018.) Tässä tutkimuksessa aineistosta karsittiin pois myös kaikki ne osallistujat, jotka eivät olleet kirjoittaneet oikeudelle lausuntoja (Väittämät ”Olen kirjoittanut oikeudelle lausunnon/lausuntoja” ja ”Olen kirjoittanut oikeudelle noin _ lausuntoa”) tai olivat jättäneet vastaamatta lausuntojen kirjoittamista koskeviin Likert-asteikollisiin väittämiin. Aineistoksi valikoitui siten kaiken kaikkiaan 281 lausuntoa oikeudelle kirjoittanutta psykologia.

Alla olevassa taulukossa 1 on esitetty tutkimukseen osallistuneiden (N=281) taustatietoja. Kyselylomakkeessa selvitettiin osallistujien ikää valmiilla vastausvaihtoehdoilla, jolloin aineistossa vastaukset vaihtelivat 20–30 ikävuodesta 71–80 ikävuoteen. Psykologina toimittujen vuosien määrää kartoitettiin puolestaan avoimella kysymyksellä, ja osallistujien vastaukset vaihtelivat 0–46 vuoden välillä (KA=22.03, KH=11.75). Osallistujista yli puolet oli yli 50-vuotiaita (53,4%) ja olivat toimineet psykologina yli 20 vuotta (51,6%). Suurin osa osallistujista työskenteli pääasiallisesti lasten ja nuorten mielenterveystyön parissa. Taulukossa 1 esitettyjen sovellusalojen lisäksi osallistujat työskentelivät pääasiallisesti myös kehitysvamma-alalla (2,1%), terveydenhuollossa (2,1%), lastensuojelussa (2,1%), työ- ja organisaatiopsykologian alalla ja kuntoutuspsykologian parissa (1,4%).

TAULUKKO 1. Osallistujien taustatiedot.

Osallistujien tiedot	Prosenttiosuus (%)
Ikä (n=280)	
20-30	5,3
31-40	19,9
41-50	21,0
51-60	28,5
61-70	20,6
71-	4,3
Työvuodet (n=277)	
0-4	6,4
5-10	14,6
11-20	26,0
21-30	24,9
31-	26,7
Pääasiallinen sovellusala (n=281)	
Lasten ja nuorten mielenterveystyö	26,3
Psykoterapia	14,6
Aikuisten mielenterveystyö	12,5
Koulupsykologian ala	7,8
Kasvatuspsykologia	6,8
Oikeuspsykologia	6,8
Neuropsykologia	4,6
Perheneuvola	3,6
Työterveys	3,2
Kirjoitettujen lausuntojen määrä (n=268)	
1 lausunto	23,1
2-5 lausuntoa	38,4
6-20 lausuntoa	22,1
21 lausuntoa tai enemmän	11,7

Osallistujien kirjoittamien lausuntojen määrää selvitettiin kyselylomakkeessa avoimella kysymyksellä ja vastaukset vaihtelivat 1–200 lausunnon välillä (KA=12.33, KH=27.33). Vastausten suuresta vaihtelusta huolimatta, osallistujilla oli suhteellisen vähän kokemusta lausuntojen kirjoittamisesta oikeudelle, sillä vain noin kaksi kolmasosaa (61,5%) oli kirjoittanut oikeudelle korkeintaan viisi lausuntoa (ks. taulukko 1). Joukkoon mahtui kuitenkin myös erittäin kokeneita lausuntojen kirjoittajia, sillä 2,9% osallistujista oli kirjoittanut oikeudelle sata lausuntoa tai enemmän. Osallistujista 64,4% oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että pystyy tarjoamaan oikeudelle pätevän psykologisen lausunnon.

Osallistujat olivat hyvin kouluttautuneita, sillä heistä 82,9% oli hankkinut lisäkoulutusta psykologikoulutuksen jälkeen (ks. taulukko 2). Oikeuspsykologinen koulutus ei kuitenkaan

ollut yhtä yleistä osallistujien keskuudessa, sillä vain 32,4% oli saanut oikeuspsykologista koulutusta. Eniten oikeuspsykologista koulutusta oli 31–40 -vuotiailla, sillä yli puolet (55,3%) ikäluokasta oli hankkinut kyseisen koulutuksen.

TAULUKKO 2. Osallistujien koulutustausta.

Opinnot	Prosenttiosuus (%)
Opintoni psykologikoulutuksen jälkeen (n=280)	
Olen hankkinut psykoterapeuttikoulutuksen	52,0
Olen hankkinut erikoispsykologikoulutuksen	15,7
Olen suorittanut kasvatus- ja perheneuvonnan erikoistumiskoulutuksen	8,5
Olen suorittanut työnohjaajan koulutuksen	7,8
Olen suorittanut tohtorintutkinnon	4,6
Olen suorittanut neuropsykologin tai neuropsykoterapian koulutuksen	3,9
Oikeuspsykologinen koulutus (n=214)	
Yksittäiset koulutuspäivät	14,6
Oikeuspsykologian kurssi yliopistossa	5,3
Oikeuspsykologian perusopinnot yliopistossa (25op)	3,2
Lasten haastattelu rikosselvittelyssä –koulutus	8,5
Oikeuspsykologian alan koulutus ulkomailla	2,1
Tohtorintutkinto oikeuspsykologiaan liittyvästä aiheesta	0,7
Oikeuspsykologinen täydennyskoulutus yliopistossa	0,7
Muu aiheeseen liittyvä koulutus	4,3
Itsenäisesti hankittu osaaminen	3,6

Suurimmalla osalla osallistujista ei ollut tieteellisiä julkaisuja, sillä vain noin kolmasosa (35,6%) oli ollut mukana vähintään yhdessä tieteellisessä julkaisussa. Osallistujien tieteellisten julkaisujen määrä vaihteli 0–70 välillä (KA=5.48, KH=10.17).

3.2 Summamuuttujien muodostaminen

Kyselylomakkeessa kartoitettiin osallistujien kokemuksia lausuntojen kirjoittamisesta oikeudelle viisiportaisilla Likert-asteikollisilla väittämillä (täysin eri mieltä – täysin samaa mieltä). Väittämille suoritettiin faktorianalyysi, jonka avulla pyrittiin löytämään lausuntojen kirjoittamisessa tarvittavia kompetensseja ja muodostamaan väittämistä summamuuttujia. Menetelmänä käytettiin eksploratiivista faktorianalyysiä, mutta muodostetut summamuuttujat saavat tukea myös aihepiiriä käsittelevästä kirjallisuudesta, jossa korostuvat lausuntojen

muotoiluun, objektiivisuuteen ja tieteellisyyteen liittyvät tekijät: oikeudelle annettavien lausuntojen tulee olla sisällöltään selkokielisiä ja päättelyketjultaan perusteltuja (Nevalainen, 2010; Pohjola, 2011; Suomen Psykologiliitto, 2010), oikeudelle tarjotun tiedon tulee olla objektiivista ja neutraalia (Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008) ja psykologinlausuntojen sisällön tulee perustua tieteelliseen tutkimustietoon (Suomen Psykologiliitto, 2010). Lisäksi aihepiiriä käsittelevässä kirjallisuudessa nousee esille huoli psykologin ristiriitaisesta eli ambivalentista roolista sekä erilaisista eettisistä ongelmista oikeudellisessa kontekstissa (EFPA, päiväämätön; Haapasalo, 2000b; Uusi rooli hämmentää, 2006).

Faktorianalyysissä estimointimenetelmänä käytettiin pääakselifaktorointia (Principal axis factoring) ja Varimax-rotatoitu ratkaisu tuotti neljä faktoria, jotka yhdessä selittivät 38,89% vaihtelusta. Mukaan otettiin faktorit, joiden ominaisarvo oli yli 1. Yksittäisten faktoreiden selitysosuudet olivat 13,24% (ambivalenssi), 10,24% (objektiivisuus), 8,57% (epävarmuus lausunnon muotoilussa) ja 6,85% (tieteellisyys). KMO arvo oli .812 ja Bartlett sig. $p < .001$, jolloin muuttujien korrelaatiomatriisi oli sopiva analyysiin. Osoiden reliabiliteetti oli hyvä ja Cronbachin alfan arvot vaihtelivat .53 ja .75 välillä.

Faktorianalyysin tulosten perusteella muuttujan ”Lausuntoni pohjasi lähinnä haastattelusta saatuun arvioitavan subjektiiviseen kokemukseen” pisteytys käännettiin summamuuttujia laskettaessa, jolloin syntyi muuttuja ”Lausuntoni pohjasi myös muihin asioihin kuin haastattelusta saatuun arvioitavan subjektiiviseen kokemukseen”. Faktoreiden ulkopuolelle jäi väittämä ”Saamani lausuntopyynnön kysymyksenasettelu oli selkeä”. Koska kyseinen väittämä oli luonteeltaan erilainen kuin muut faktoreille latautuneet väittämät, sillä lausuntopyynnön kysymyksenasettelu ei riipu psykologista vaan lausuntopyynnön toimeksiantajasta, jätettiin se analyysin ulkopuolelle. Taulukossa 3 on esitetty kompetensseja kuvaavat summamuuttujat, niiden alfa-kertoimet sekä väittämät, joilla kompetensseja mitattiin kyselylomakkeessa (Liite 1).

TAULUKKO 3. Lausuntojen kirjoittaminen oikeudelle -kompetenssikysymysten faktorimalli.

Summamuuttuja	Cronbachin alfa	Väittämät
Ambivalenssi	.75	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Salassapitovelvollisuuden toteuttaminen tuotti vaikeuksia ▪ Asiakassuhteen luoma rooliristiriita vaikeutti lausunnon antamista ▪ Olin epävarma siitä kenelle tuotan tietoa lausunollani ▪ Koin ulkoapäin tulevaa painostusta muokata lausuntoa tiettyyn suuntaan
Objektiivisuus	.64	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kuulin kaikkia osapuolia lausuntoa varten ▪ Kirjoittamani lausunto oli puolueeton ▪ Tiesin keillä kaikilla on oikeus lausunnon lukemiseen oikeusprosessissa ▪ Tiedostan milloin lausunnon kirjoittamisesta tulee kieltäytyä ▪ Lausuntoni pohjasi myös muihin asioihin kuin haastattelusta saatuun arvioitavan subjektiiviseen kokemukseen
Epävarmuus lausunnon muotoilussa	.64	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Olin epävarma siitä, mitä kaikkea lausunnon tulisi sisältää ▪ Lausunnon muotoileminen helppolukaiseksi tuotti vaikeuksia ▪ Minun oli vaikea löytää menetelmää, joka sopisi oikeudellisen kysymyksen tarkasteluun
Tieteellisyys	.53	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Viittasin launnossa yhteen tai useampaan tieteelliseen tutkimukseen ▪ Käsittelin launnossa myös sen heikkouksia ▪ Sain käyttämilläni menetelmillä relevanttia tietoa lausuntoa varten.

Summamuuttujien keskinäisiä riippuvuuksia testattiin Spearmanin korrelaatiokertoimella. Positiivista ulottuvuutta lausuntojen kirjoittamisessa kuvaavien kompetenssien välillä oli positiivinen korrelaatio: jos objektiivisuuskompetenssi arvioitiin hyväksi, koettiin onnistumista myös tieteellisyyskompetenssissa. Vastaavasti lausuntojen kirjoittamisessa koettua negatiivista ulottuvuutta kuvaavat summamuuttujat korreloivat positiivisesti keskenään: mikäli osallistujat kokivat lausuntojen kirjoittamisessa ambivalenssia, kokivat he myös epävarmuutta lausuntojen muotoilussa. Kompetenssifaktoreiden keskinäiset korrelaatiot on kuvattu taulukossa 4.

TAULUKKO 4. Summamuuttujien keskinäiset korrelaatiot sekä keskiarvot ja -hajonnat.

Summamuuttujat	KA	(KH)	Ambivalenssi	Objektiivisuus	Muotoseikat
Ambivalenssi	2.04	(0.83)			
Objektiivisuus	3.50	(0.78)	-.276*		
Epävarmuus lausunnon muotoilussa	2.72	(0.84)	.416*	-.299*	
Tieteellisyys	3.16	(0.85)	-.096	.473*	-.179*

*p<.01

KA=keskiarvo; KH=keskihajonta.

Summamuuttujien normaalijakautuneisuutta testattiin ensin Kolmogorov-Smirnovin testillä, jonka jälkeen laskettiin vielä jakaumien vinous- ja huipukkuusarvot jakamalla jakaumien vinous ja huipukkuus niiden keskivirheillä. Summamuuttujien normaalijakautuneisuudet ovat esitettyinä taulukossa 5.

TAULUKKO 5. Summamuuttujien normaalijakautuneisuus aineistossa.

Summamuuttuja	Kolmogorov-Smirnov	Vinousarvo	Huipukkuusarvo
Ambivalenssi ¹	.106*	4.95	1.01
Objektiivisuus ¹	.087**	-1.83	-2.44
Epävarmuus lausunnon muotoilussa ¹	.106**	0.28	-2.17
Tieteellisyys ²	.085**	-0.33	-1.88

*p<.05, **p<.001

¹Muuttuja ei normaalisti jakautunut (p<.05).²Jakauman vinous- ja huipukkuusarvot ovat vaadittujen rajojen sisällä. Muuttujaa voidaan pitää normaalisti jakautuneena, vaikka Kolmogorov-Smirnovin testin tulos on negatiivinen (p<.05).

Kompetensseja kuvaavista summamuuttujista tieteellisyyttä voitiin pitää normaalisti jakautuneena. Summamuuttujista objektiivisuus ja epävarmuus lausunnon muotoilussa olivat lähes normaalisti jakautuneita, sillä niiden vinousarvot olivat normaalijakautuneen muuttujan arvojen rajoissa, ja huipukkuusarvot ylittivät nämä rajat vain lievästi. Ambivalenssin jakauma oli positiivisesti eli oikealle vino. Koska aineisto oli suuri (N=281), muuttujien lievä huipukkuus tai vinous eivät kuitenkaan vaaranna testien tuloksia (Pallant, 2016).

3.3 Analyysi

Aineiston tilastollinen analyysi suoritettiin IBM SPSS statistics -ohjelmalla (versiot 23 ja 24). Koska aineisto ei ollut kaikilta osin normaalisti jakautunut, analyysi suoritettiin mahdollisuuksien mukaan epäparametrisilla menetelmillä.

Kyselylomakkeesta etsittiin asiantuntijuutta kuvaavia kriteereitä, joista luokiteltiin uusia muuttujia kuvaamaan osallistujien psykologina toimittujen vuosien ja kirjoitettujen lausuntojen määrää, osallistujien hankkimaa oikeuspsykologista koulutusta ja muuta lisäkoulutusta sekä mukanaoloa tieteellisissä julkaisuissa. Osallistujien vastauksista muodostettiin viisi luokkaa kuvaamaan psykologina toimittujen vuosien määrää: aloittelija (0–4v.), edistynyt aloittelija (5–10v.), pätevä (11–20v.), taitava (21–30v.) ja ammattilainen (31v. tai enemmän). Myös osallistujien vastaukset kirjoitettujen lausuntojen määrästä luokiteltiin viiteen luokkaan, jotka kuvasivat osallistujien kokemusta lausuntojen kirjoittamisesta: pintaraapaisu (1 lausunto), vähän kokemusta (2–5 lausuntoa), jonkin verran kokemusta (6–20 lausuntoa) ja paljon kokemusta (21 lausuntoa tai enemmän).

Osallistujat luokiteltiin myös sen mukaan, olivatko he saaneet oikeuspsykologista koulutusta (kyllä/ei, $n=91/123$), olivatko he hankkineet lisäkoulutusta valmistumisensa jälkeen (kyllä/ei $n=233/47$) ja olivatko he olleet mukana tieteellisissä julkaisuissa (kyllä/ei, $n=100/180$). Oikeuspsykologisen koulutuksen, lisäkoulutuksen ja tieteellisten julkaisujen keskinäistä riippuvuutta testattiin Khiin neliö –testillä (X^2). Tutkimukseen osallistuneiden joukossa oikeuspsykologisella koulutuksella, lisäkoulutuksella ja tieteellisillä julkaisuilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää keskinäistä riippuvuutta. Osallistujilla eri koulutukset ja tieteelliset julkaisut eivät siten olleet keskenään päällekkäisiä.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla kyselylomakkeen lausuntojen aihetta (Missä asioissa olet kirjoittanut oikeudelle lausunnon/lausuntoja) sekä lausuntopyynnön toimeksiantajaa (Mikä taho pyysi sinulta lausuntoa) kuvaavista kysymyksistä muodostettiin frekvenssi- ja prosenttijakaumat. Analyysissä huomioitiin myös kysymysten avoimet vastausvaihtoehdot.

Toisessa tutkimuskysymyksessä analyysimenetelmänä käytettiin lineaarista regressioanalyysiä, jonka avulla voidaan tutkia sitä, miten riippumattomat muuttujat ennustavat riippuvan muuttujan arvojen vaihtelua (Nummenmaa, 2011, 329). Riippuvana muuttujana käytettiin

psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevä psykologinen lausunto oikeudelle, jota kartoitettiin kyselylomakkeessa 5-portaisella Likert-asteikollisella väittämällä ”Pystyn tarjoamaan oikeudelle pätevän psykologisen lausunnon”. Riippumattomina muuttujina käytettiin lausuntojen kirjoittamisen kompetensseja (summamuuttujat). Analyysi viimeisteltiin Hayesin RLM-macron avulla, jolla kontrolloitiin residuaalien heteroskedastisuus HC3-estimaattorilla (ks. Darlington & Hayes, 2017).

Kolmannen tutkimuskysymyksen analyysimenetelmänä käytettiin kaksisuuntaista varianssi-analyysiä, jonka avulla tarkasteltiin riippumattomien muuttujien pää- ja yhteisvaikutuksia riippuvaan muuttuajaan (Pallant, 2016). Riippuvana muuttujana käytettiin yksitellen lausuntojen kirjoittamisen kompetensseja (summamuuttujat), joihin verrattiin riippumattomia muuttujia (asiantuntijan epäviralliset kriteerit). Tämän jälkeen suoritettiin Tukeyn monivertailutesti (Tukey HSD), jonka avulla selvitettiin mitkä ryhmät erosivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Mikäli muuttujien välinen yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä, muuttujille suoritettiin vielä erilliset varianssianalyysit.

Kaksisuuntainen varianssianalyysi ja lineaarinen regressioanalyysi ovat parametrisiä testejä, jotka edellyttävät, että muuttujien tulee noudattaa normaalijakaumaa. Pallantin (2016) mukaan suurella otoskoolla normaalijakaumaoletuksen täyttymättä jääminen ei kuitenkaan vaaranna tutkimuksen tuloksia.

4 TULOKSET

4.1 Mistä aiheista psykologit kirjoittavat lausuntoja oikeudelle ja ketkä niitä pyytävät?

Lausuntopyynnön toimeksiantajiksi mainittiin useimmiten oman asiakkaan asianajaja, sosiaalitoimi sekä tuomioistuin. Taulukossa 6 on esitettyä kaikki osallistujien yleisimmin mainitsevat toimeksiantajat. Niiden lisäksi lausuntoja olivat pyytäneet esimerkiksi Valvira (1,1%), lääkäri tai psykiatri (1,1%), asiakkaan omainen (1,1%), Rikosseuraamuslaitos (0,7%) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (0,7%). Huomioitavaa on kuitenkin se, etteivät

luvut kerro toimeksiantajille kirjoitettujen lausuntojen määriä vaan sen, kuinka moni osallistujista on joskus kirjoittanut lausunnon kyseisen tahon pyytämänä.

TAULUKKO 6. Lausuntoa pyytänyt taho (n=278).

Lausuntoa pyytänyt taho	n	Prosenttiosuus (%)
Oman asiakkaan asianajaja	124	44,1
Sosiaalitoimi	100	35,6
Tuomioistuin	82	29,2
Asiakas itse	73	26,0
Poliisi	72	25,6
Syyttäjä	43	15,3
Toisen osapuolen asianajaja	22	7,8
Vakuutusyhtiö	6	2,1

Kirjoitettujen lausuntojen aiheiksi mainittiin useimmiten huoltajuus- ja tapaamiskiista, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö sekä psyykkisen haitan arviointi. Lisäksi osallistujien keskuudessa korostuivat ylipäättään lapsiin liittyvät lausuntojen aiheet, kuten lapsiin kohdistuneet rikokset ja lapsen kehitystason arviointi. Taulukossa 7 on esitetty tutkimukseen osallistuneiden yleisimmin mainitsemat lausuntojen aiheet. Luvut kuvaavat sitä, kuinka moni osallistuja kyseisestä aineistosta on joskus kirjoittanut aiheesta vähintään yhden lausunnon, eivätkä kirjoitettujen lausuntojen määrää. Taulukossa esitettyjen lausuntojen aiheiden lisäksi aiheiksi mainittiin esimerkiksi lapsen ja nuoren tekemä rikos (1,1%), rikosprosessin järjestelyt (0,7%), vanhemmuuden arviointi (0,7%) sekä tietyt rikosnimikkeet (1,8%), kuten pahoinpitely.

TAULUKKO 7. Oikeudelle kirjoitettujen lausuntojen aiheet (n=280).

Lausunnon aihe	n	Prosenttiosuus (%)
Huoltajuus- ja tapaamiskiista	133	47,3
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	95	33,8
Psyykkisen vahingon/haitan arviointi	90	32,0
Huostaanottoasia	54	19,2
Lapsen kehitystaso	52	18,5
Lapseen kohdistunut muu rikos	40	14,2
Perheväkivalta	30	10,7
Mielentilatutkimus tai vaarallisuusarvio	29	10,3
Aikuisen seksuaalinen hyväksikäyttö	27	9,6
Työkyvyn arviointi	19	6,8

Kannanotto asianomistajan/kantajen/todistajan kertomuksen luotettavuuteen	19	6,8
Kirjoittanut kannanoton toisen tahon tekemään tutkimukseen tai lausuntoon	11	3,9
Oikeustoimikelpoisuus	11	3,9
Työpaikkakiusaaminen	9	3,2
Lähestymiskielto	6	2,1

4.2 Miten psykologien itsearvioidut kompetenssit selittävät psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevä lausunto oikeudelle?

Lineaarisen regressioanalyysin avulla tarkasteltiin sitä, miten psykologien itsearvioidut kompetenssit selittivät psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevä psykologinen lausunto oikeudelle. Selittävien muuttujien β :t ja niiden p- ja t-arvot ovat esitetty taulukossa 8.

TAULUKKO 8. Itsearvioidut kompetenssit selittämässä itsearvioitua kykyä tarjota pätevä psykologinen lausunto oikeudelle.

Selittävät muuttujat	B	Std. Error	β	t
Vakiotermi	2.500	.371		6.736
Ambivalenssi	-.040	.065	-.032	-.614
Objektiivisuus	.241	.079	.184*	3.049
Epävarmuus lausunnon muotoilussa	-.307	.069	-.252**	-4.485
Tieteellisyys	.410	.069	.341**	5.970

* $p < .005$, ** $p < .001$.

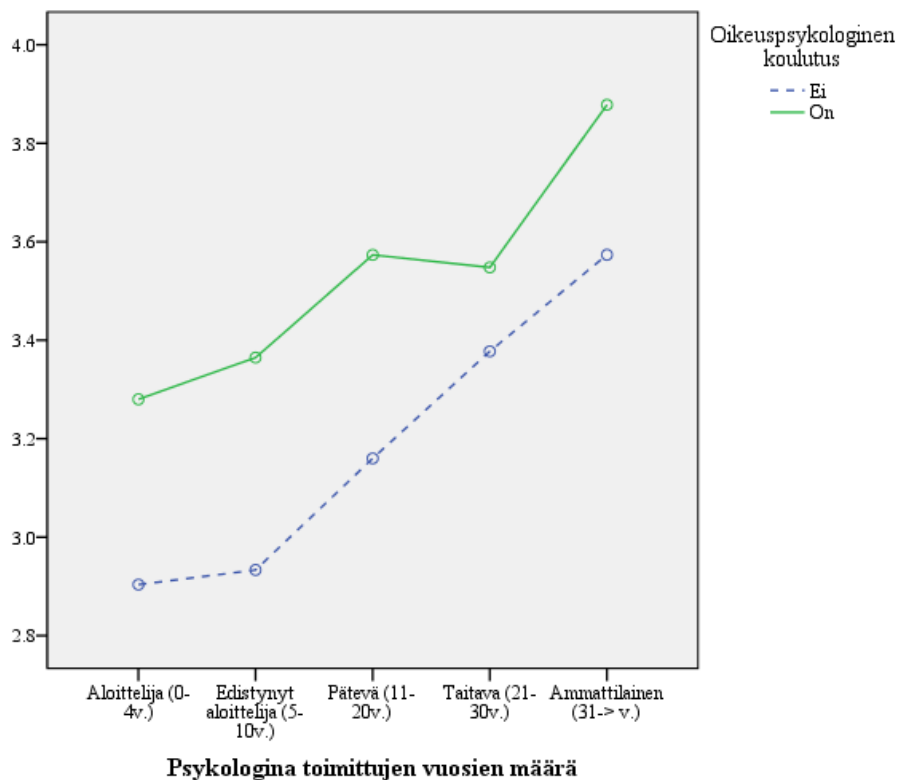
B=Standardisoimaton regressiokerroin, Std. Error=Keskivirhe, jonka heteroskedastisuus on kontrolloitu HC3-menettelyllä, β = standardisoitu regressiokerroin.

Lineaarinen regressiomalli, jossa selitettiin psykologien itsearvioitua kykyä kirjoittaa päteviä lausuntoja oikeudelle, oli tilastollisesti merkitsevä ($F_{4, 271} = 35.153$, $p < .001$, $R_a^2 = .332$). Psykologien itsearvioitua kykyä kirjoittaa oikeudelle pätevä psykologinen lausunto selitti kompetensseista eniten tieteellisyys, toiseksi eniten lausunnon muotoilussa koettu epävarmuus, jolla oli negatiivinen vaikutus pätevyysarvioihin, ja kolmanneksi eniten objektiivisuus ($\beta = |.341| - |.184|$). Ambivalenssilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä pätevyysarvioihin.

4.3 Mitkä epäviralliset asiantuntijuuden kriteerit ovat yhteydessä psykologien itsearvioituihin kompetensseihin kirjoittaa lausuntoja oikeudelle?

4.3.1 Objektiivisuuskompetenssi

Oikeuspsykologisella koulutuksella ($F_{1, 201}=7.128, p=.008, \eta^2=.034$) ja psykologina toimittujen vuosien määrällä ($F_{4, 201}=3.396, p=.010, \eta^2=.063$) oli kummallakin tilastollisesti merkitsevä päävaikutus psykologien itsearvioituun objektiivisuuskompetenssiin (Levene $p>.05$). Koko mallin selitysosuus oli 6,2%. Monivertailutestit osoittivat, että 5–10 vuotta (Edistyneet aloittelijat) sekä yli 31 vuotta (Ammattilaiset) psykologin ammatissa toimineiden ryhmät erosivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan (Tukey $p=.020$). Ammattilaiset kokivatkin kirjoittamiensa lausuntojen objektiivisuuden paremmaksi kuin edistyneet aloittelijat. Vaikka monivertailutestien mukaan muiden ryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja, voidaan kuviosta 2 kuitenkin havaita, että osallistujien itsearvioitu objektiivisuuskompetenssi kasvoi työvuosien myötä. Kuviosta 2 ilmenee myös, että oikeuspsykologinen koulutus paransi itsearvioitua objektiivisuuskompetenssia.

KUVIO 2. Itsearvioitu objektiivisuuskompetenssi suhteessa oikeuspsykologiseen koulutukseen ja psykologina toimittujen vuosien määrään.

Oikeuspsykologisella koulutuksella ei ollut tilastollisesti merkitsevää päävaikutusta psykologien itsearvioituun objektiivisuuskompetenssiin silloin, kun se oli yhdistettynä kirjoitettujen lausuntojen määrään. Tällöin kirjoitettujen lausuntojen määrällä ($F_{3, 198}=10.385, p=.000, \eta^2=.136$, Levene $p>.05$) oli tilastollisesti merkitsevä päävaikutus psykologien itsearvioituun objektiivisuuskompetenssiin. Koko mallin selitysosuus oli 15,6%. Monivertailutestit osoittivat, että yhden lausunnon kirjoittaneet erosivat tilastollisesti merkitsevästi jonkin verran (6–20 lausuntoa) ja paljon (yli 21 lausuntoa) lausuntoja kirjoittaneista (Tukey $p=.000$). Lisäksi vähän lausuntoja kirjoittaneet (2–5 lausuntoa) erosivat tilastollisesti merkitsevästi jonkin verran (6–20 lausuntoa) ja paljon (yli 21 lausuntoa) lausuntoja kirjoittaneista (Tukey $p=.048/p=.000$). Psykologit, jotka olivat kirjoittaneet oikeudelle kuusi lausuntoa tai enemmän, kokivat objektiivisuuskompetenssinsa paremmaksi kuin heitä vähemmän lausuntoja kirjoittaneet.

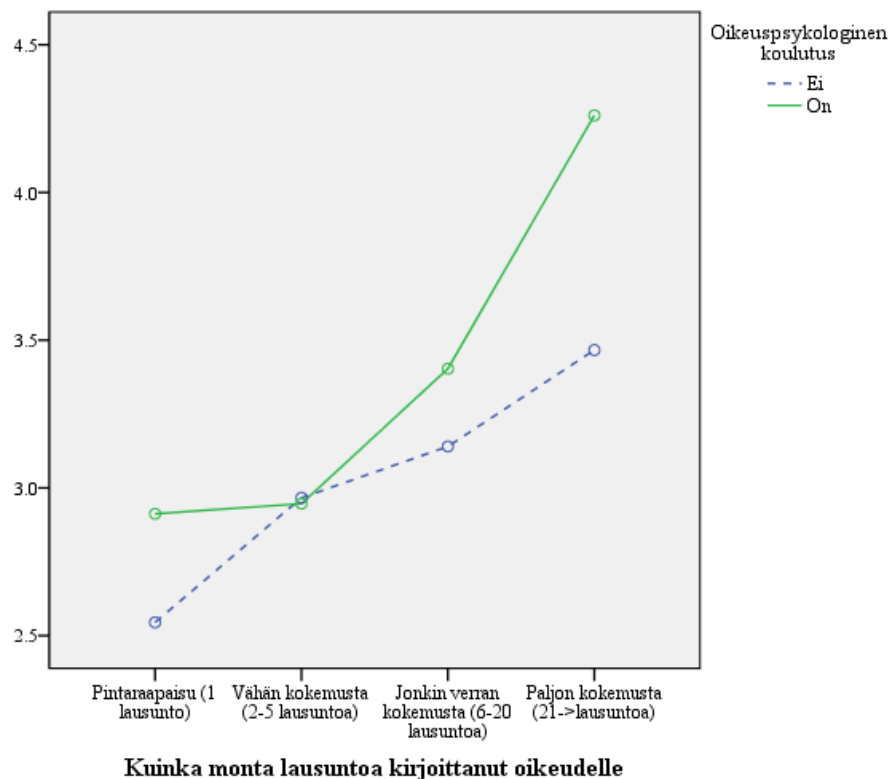
Lisäkoulutuksella ($F_{1, 267}=8.958, p=.003, \eta^2=.032$, Levene $p>.05$) oli tilastollisesti merkitsevä päävaikutus osallistujien itsearvioituun objektiivisuuskompetenssiin. Koko mallin selitysosuus oli 7,5%. Lisäkoulutus siis paransi lausuntojen kirjoittamisessa koettua objektiivisuutta.

Tieteellisillä julkaisuilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää päävaikutusta psykologien itsearvioituun objektiivisuuskompetenssiin. Muuttujilla ei havaittu tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia lausuntojen kirjoittamisessa koettuun objektiivisuuteen.

4.3.2 Tieteellisyyskompetenssi

Oikeuspsykologisella koulutuksella ($F_{1, 198}=7.747, p=.006, \eta^2=.038$) ja kirjoitettujen lausuntojen määrällä ($F_{3, 198}=11.845, p=.000, \eta^2=.152$) oli molemmilla tilastollisesti merkitsevä päävaikutus psykologien itsearvioituun tieteellisyyskompetenssiin (Levene $p>.05$). Koko mallin selitysosuus oli 1,8%. Monivertailutestit osoittivat, että paljon lausuntoja kirjoittaneet (21 lausuntoa tai enemmän) erosivat tilastollisesti merkitsevästi heitä vähemmän lausuntoja kirjoittaneista ryhmistä (Tukey $p=.000$). Lisäksi yhden lausunnon kirjoittaneet erosivat tilastollisesti merkitsevästi jonkin verran lausuntoja kirjoittaneista (6–20 lausuntoa) (Tukey $p=.000$). Kirjoitettujen lausuntojen määrä siis nosti psykologien arvioita tieteellisyyskompetenssistaan (kuvio 3). Kuvioista 3 voidaan myös havaita, että oikeuspsykologista koulutusta

saaneet arvioivat tieteellisyyskompetenssinsa pääosin paremmaksi kuin ne, joilla ei ollut oikeuspsykologista koulutusta.

KUVIO 3. Itsearvioitu tieteellisyyskompetenssi suhteessa oikeuspsykologiseen koulutukseen ja kirjoitettujen lausuntojen määrään.

Itsearvioitun tieteellisyyskompetenssin kohdalla havaittiin yksi yhdysvaikutus: Lisäkoulutuksella ja psykologina toimittujen vuosien määrällä oli tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus osallistujien itsearvioituun tieteellisyyskompetenssiin ($F_{3, 267}=3.701$, $p=.012$, $\eta^2=.040$, Levene $p>.05$). Koko mallin selitysosuus oli 4,4%. Vaikka lisäkoulutusta hankkineet psykologit arvioivat tieteellisyyskompetenssinsa pääosin paremmaksi kuin ne, joilla ei ollut lisäkoulutusta, osallistujien arviot tieteellisyyskompetenssistaan laskivat molemmilla ryhmillä työvuosien myötä. Yhdysvaikutus ilmeni siten, että itsearvioitu tieteellisyyskompetenssi heikkeni työvuosien myötä enemmän lisäkoulutusta hankkimattomilla.

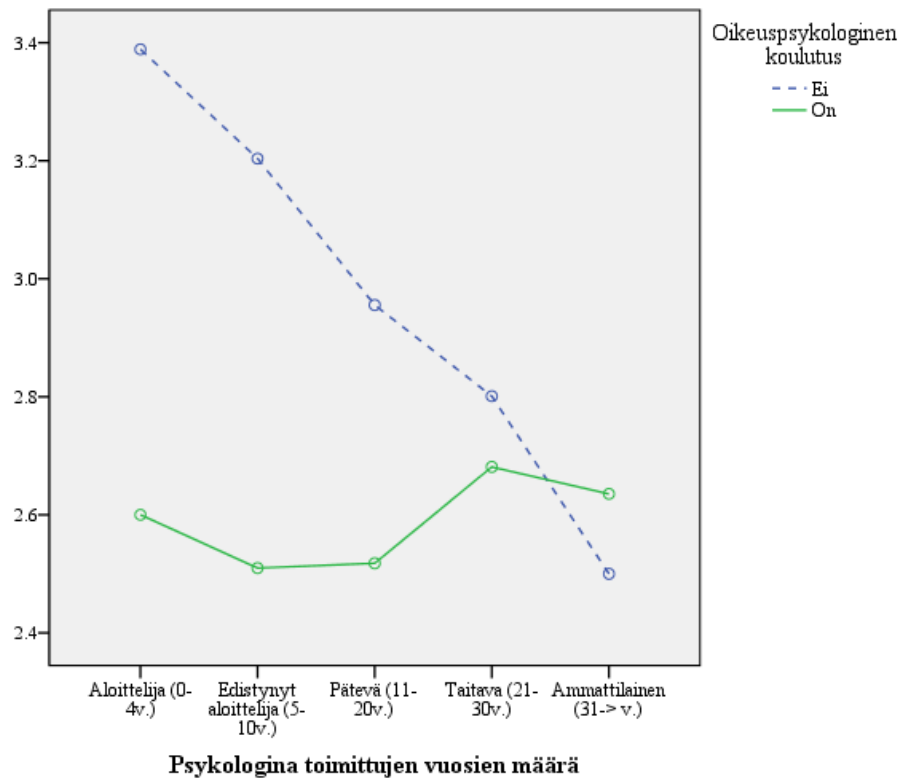
Lisäkoulutuksella ($F_{1, 267}=6.062$, $p=.014$, $\eta^2=.022$) ja psykologina toimittujen vuosien määrällä ($F_{4, 267}=2.471$, $p=.045$, $\eta^2=.036$) oli kummallakin myös tilastollisesti merkitsevä päävaikutus psykologien itsearvioituun tieteellisyyskompetenssiin. Pallantin (2016) mukaan kuitenkin tilanteessa, jossa muuttujien välinen yhdysvaikutus on tilastollisesti merkitsevä,

muuttujille tulisi suorittaa erilliset varianssianalyysit. Erilliset varianssianalyysit osoittivat, että osallistujilla, joilla ei ollut lisäkoulutusta, työvuodet vaikuttivat tilastollisesti merkitsevästi tieteellisyyskompetenssiin ($F_{3, 43}=2.862$, $p=.048$, Levene $p>.05$). Lisäksi edistyneiden aloittelijoiden (5–10v.) ja pätevien (11–20v.) välillä oli lähes tilastollisesti merkitsevä ero ($p=.097$). Pätevät myös arvioivat tieteellisyyskompetenssinsa paremmaksi kuin muut ryhmät, vaikka erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Sen sijaan lisäkoulutusta hankkineilla psykologeilla työvuosilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tieteellisyyskompetenssiin.

Psykologina toimittujen vuosien määrään yhdistettynä tieteellisillä julkaisuilla oli tilastollisesti merkitsevä päävaikutus osallistujien itsearvioituun tieteellisyyskompetenssiin ($F_{1, 266}=4.222$, $p=.041$, $\eta^2=.016$, Levene $p>.05$). Koko mallin selitysosuus oli 2,2%. Tieteellisissä julkaisuissa mukanaolo siten nosti psykologien arvioita kirjoittamiensa lausuntojen tieteellisyydestä. Tieteellisillä julkaisuilla ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää päävaikutusta tieteellisyyskompetenssiin silloin, kun se oli yhdistettynä kirjoitettujen lausuntojen määrään. Tällöin kirjoitettujen lausuntojen määrällä oli jälleen tilastollisesti merkitsevä päävaikutus tieteellisyyskompetenssiin ($F_{3, 260}=28.136$, $p=.000$, $\eta^2=.245$, Levene $p>.05$).

4.3.3 Epävarmuus lausunnon muotoilussa

Oikeuspsykologisella koulutuksella ($F_{1, 201}=7.619$, $p=.006$, $\eta^2=.037$, Levene $p>.05$) oli tilastollisesti merkitsevä päävaikutus lausunnon muotoilussa koettuun epävarmuuteen. Koko mallin selitysosuus oli 4,6%. Oikeuspsykologinen koulutus siis vähensi epävarmuutta lausunnon muotoilussa (kuvio 4). Vaikka psykologina toimittujen vuosien määrällä ei ollut tilastollisesti merkitsevää päävaikutusta lausuntojen muotoilussa koettuun epävarmuuteen, voidaan kuviosta 4 kuitenkin havaita, että niillä, joilla oikeuspsykologista koulutusta ei ollut, epävarmuus lausunnon muotoilussa väheni työvuosien myötä.

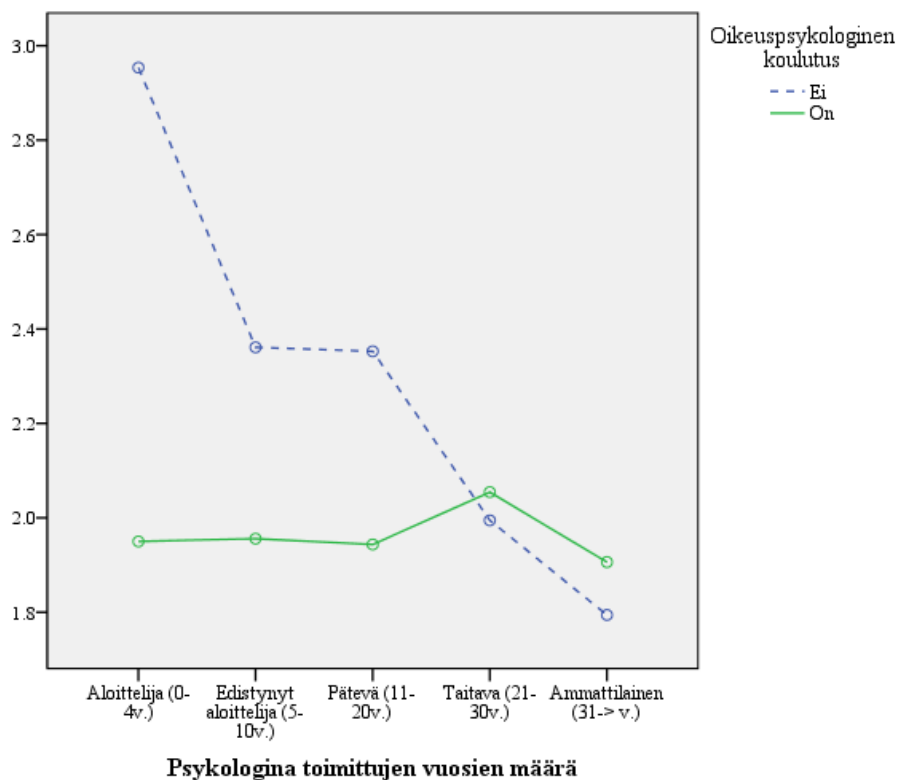
KUVIO 4. Lausunnon muotoilussa koettu epävarmuus suhteessa oikeuspsykologiseen koulutukseen ja psykologina toimittujen vuosien määrään.

Tieteellisillä julkaisuilla ($F_{1, 260}=7.746$, $p=.006$, $\eta^2=.029$) ja kirjoitettujen lausuntojen määrällä ($F_{3, 260}=2.794$, $p=.041$, $\eta^2=.031$) oli kummallakin tilastollisesti merkitsevä päävaikutus lausunnon muotoilussa koettuun epävarmuuteen (Levene $p>.05$). Koko mallin selitysosuus oli 4,3%. Monivertailutestit osoittivat, että yhden lausunnon kirjoittaneet erosivat tilastollisesti merkitsevästi paljon lausuntoja kirjoittaneista (21 lausuntoa tai enemmän) (Tukey $p=.018$). Paljon lausuntoja kirjoittaneet kokivatkin vähemmän epävarmuutta lausunnon muotoilun suhteen kuin yhden lausunnon kirjoittaneet. Lisäksi mukanaolo tieteellisissä julkaisuissa vähensi epävarmuutta lausuntojen muotoilussa.

Lisäkoulutuksella ja psykologina toimittujen vuosien määrällä ei ollut tilastollisesti merkitseviä päävaikutuksia lausunnon muotoilussa koettuun epävarmuuteen. Muuttujilla ei havaittu tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia epävarmuuteen lausuntojen muotoilussa.

4.3.4 Ambivalenssi

Oikeuspsykologisella koulutuksella ($F_{1, 201}=5.838$, $p=.017$, $\eta^2=.028$, Levene $p>.05$) oli tilastollisesti merkitsevä päävaikutus lausuntojen kirjoittamisessa koettuun ambivalenssiin. Koko mallin selitysosuus oli 5,5%. Oikeuspsykologinen koulutus siis vähensi lausuntojen kirjoittamisessa koettua ambivalenssia (kuvio 5). Vaikka psykologina toimittujen vuosien määrällä ei ollut tilastollisesti merkitsevää päävaikutusta lausuntojen kirjoittamisessa koettuun ambivalenssiin, voidaan kuviosta 5 kuitenkin havaita, että ambivalenssin kokeminen väheni työvuosien myötä niillä, joilla oikeuspsykologista koulutusta ei ollut.

KUVIO 5. Lausuntojen kirjoittamisen koettu ambivalenssi suhteessa oikeuspsykologiseen koulutukseen ja psykologina toimittujen vuosien määrään

Oikeuspsykologisella koulutuksella ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää päävaikutusta ambivalenssiin silloin, kun se oli yhdistettynä kirjoitettujen lausuntojen määrään. Lisäkoulutuksella, tieteellisillä julkaisuilla, psykologina toimittujen vuosien määrällä ja kirjoitettujen lausuntojen määrällä ei ollut tilastollisesti merkitseviä päävaikutuksia lau-

suntojen kirjoittamisessa koettuun ambivalenssiin. Muuttujilla ei havaittu tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia lausuntojen kirjoittamisessa koettuun ambivalenssiin.

5 POHDINTA

5.1 Psykologit kirjoittavat lausuntoja asiakkaan asianajajan pyytämänä lapsiin liittyvissä oikeudenkäynneissä

Tässä tutkimuksessa selvitettiin Suomen Psykologiliittoon kuuluvien laillistettujen psykologien kompetenssia kirjoittaa lausuntoja oikeudelle ja toimia siten alan asiantuntijoina oikeudellisessa kontekstissa. Psykologien asiantuntijuuden hyödyntäminen oikeusprosessissa on yleisen näkemyksen mukaan lisääntynyt (Granhag, 2013; Hirvonen & Asukas, 2018; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008) ja esimerkiksi Hirvosen ja Asukkaan (2018) pro gradu –tutkielmassa lähes puolet tutkimukseen osallistuneista psykologeista olivat kirjoittaneet oikeudelle lausunnon tai todistaneet oikeudessa. Kirjallisuudessa psykologinlausunnon tyypillisimpinä toimeksiantajina on pidetty tuomioistuinta, asianosaisia, syyttäjää, esitutkintaviranomaisia sekä sosiaaliviranomaisia (Suomen Psykologiliitto, 2010; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Myös tässä tutkimuksessa psykologit mainitsivat lausuntopyynnön toimeksiantajaksi useimmiten oman asiakkaan asianajajan, sosiaalitoimen ja tuomioistuimen. Lausuntoja oli kirjoitettu myös asiakkaan itsensä, poliisin sekä syyttäjän pyynnöstä. Vuoden 2016 alusta voimaan tulleen lakimuutoksen myötä tuomioistuimen rooli asiantuntijoiden toimeksiantajana tulee jatkossa kuitenkin mahdollisesti pienenemään ja asianosaisten oikeusavustajien osuus kasvamaan, sillä myös asianosaisten nimeämiä asiantuntijoita tullaan vastedes kohtelemaan oikeudessa asiantuntijoina (HE 46/2014 vp).

Suomen Psykologiliiton ja oikeuspsykologian toimikunnan vuonna 2005 toteuttamassa kyselyssä oikeudelle annettavat psykologinlausunnot koskivat yleisimmin huoltajuus- ja tapaamiskiistoja, seksuaalisen hyväksikäytön tutkimuksia ja psyykkisen kärsimyksen arviointia (Suomen Psykologiliitto, 2005). Myös tässä tutkimuksessa kirjoitettujen lausuntojen aiheina olivat yleisimmin huoltajuus- ja tapaamiskiista, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö sekä psyykkisen haitan arviointi. Lisäksi osallistujien keskuudessa korostuivat erityisesti lap-

sia koskevat lausuntojen aiheet, kuten huoltajuus- ja huostaanottoasiat ja lapsiin kohdistuneet rikokset, mikä johtuu oletettavasti siitä, että suurin osa osallistujista työskenteli lasten ja nuorten mielenterveystyön parissa. Psykologinen asiantuntijatieto voikin olla arvokasta oikeudellisen päätöksenteon kannalta (Häkkinen, 2005), ja tulosten perusteella psykologien merkitys asiantuntijoina näyttäisi korostuvan erityisesti lapsiin liittyvissä oikeudenkäynneissä.

5.2 Tieteellisyyskompetenssi vahvin psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevä lausunto oikeudelle selittävä tekijä

Psykologian alalla huolta on herättänyt se, ovatko psykologit tarpeeksi päteviä toimimaan oikeuden kontekstissa asiantuntijoina (Hirvonen & Asukas, 2018; Varela & Conroy, 2012). Varelan ja Conroyn (2012) kompetenssitaksonomian mukaisesti myös tässä tutkimuksessa psykologin kompetenssin kirjoittaa lausuntoja oikeudelle katsottiin koostuvan erityiskompetensseista, joita olivat objektiivisuus, tieteellisyys, lausunnon muotoilussa koettu epävarmuus sekä ambivalenssi. Tutkimukseen osallistujista 64,4% oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että pystyy tarjoamaan oikeudelle pätevän psykologisen lausunnon. Tulos on huomattavasti positiivisempi kuin Hirvosen ja Asukkaan (2018) tutkimuksessa (41%), mikä voi johtua siitä, että toisin kuin heidän tutkimuksessaan, tässä tutkimuksessa kaikilla osallistujilla oli kokemusta lausuntojen kirjoittamisesta vähintään yhden lausunnon verran. Psykologien itsearvioitua kykyä tarjota pätevä lausunto oikeudelle selittivät kompetensseista eniten tieteellisyys, toiseksi eniten lausunnon muotoilussa koettu epävarmuus ja kolmanneksi eniten objektiivisuus.

Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, etteivät koulutus ja kokemus yksinään riitä asiantuntijana toimimiseksi (Finnilä-Tuohimaa, 2009; Humppi, 2010). Erityisen tärkeänä Finnilä-Tuohimaa (2009), Humppi (2010) sekä Ornstein ja Gordon (1998) pitävätkin tutkimuksen ja lausunnon pohjaamista tieteelliseen tietoon. Lisäksi Suomen Psykologiliitto (2010) edellyttää, että lausuntojen kirjoittamisessa noudatetaan aina hyvän tutkimuksen periaatteita. Tämä voi selittää sitä, miksi tieteellisyyskompetenssi oli tässä tutkimuksessa eniten yhteydessä psykologien itsearvioituun kykyyn tarjota pätevä lausunto oikeudelle. Lausuntojen kirjoittaminen oikeudelle sisältääkin tieteellisen tutkimuksen raportointia, jolloin

tieteellisyyskompetenssia voidaan luonnollisesti pitää merkittävänä itsearvioitua pätevyyttä selittävänä tekijänä. Oman asiantuntijuuden ja pätevyyden kehittäminen tieteellisyyskompetenssia edistämällä voi auttaa myös oman toiminnan ja asenteiden kriittisessä tarkastelussa (Finnilä-Tuohimaa, 2009; Humppi, 2010), jota Lauerma ja Santtila (2000) pitävät yhtenä asiantuntijuuden kriteerinä.

Lausunnon muotoilussa koetun epävarmuuden sekä objektiivisuuden keskeisiä rooleja oman pätevyyden arvioinnissa voi puolestaan selittää se, että niihin liittyvät vaatimukset korostuvat enemmän oikeuden käyttöön suunnatuissa lausunnoissa kuin perinteisissä kliinisissä lausunnoissa. Vaatimusten mukaan onkin erittäin tärkeää, että oikeudelle annettavat lausunnot on kirjoitettu ymmärrettävällä kielellä ja tehdyt johtopäätökset on avattu sekä perusteltu (Nevalainen, 2010; Pohjola, 2011; Suomen Psykologiliitto, 2010) ja oikeudelle tarjottu tieto on mahdollisimman objektiivista sekä neutraalia (Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008), jotta mahdollisia väärinkäsityksiä ei pääse syntymään ja yksilön oikeusturva ei vaarannu.

5.3 Kaikki epäviralliset asiantuntijuuden kriteerit yhteydessä lausuntojen kirjoittamisen itsearvioituihin kompetensseihin

Aihepiiriä käsittelevässä kirjallisuudessa on esitetty useita epävirallisia asiantuntijuutta kuvaavia kriteereitä. Aiempi tutkimus on kuitenkin keskittynyt tarkastelemaan pääasiassa koulutuksen merkitystä eikä muita mahdollisia pätevyyden arviointiin yhteydessä olevia tekijöitä ole juurikaan tarkasteltu. Kaikki tässä tutkimuksessa käytetyt epäviralliset asiantuntijuuden kriteerit olivat yhteydessä psykologien itsearvioituihin kompetensseihin kirjoittamalla lausuntoja oikeudelle: psykologien itsearvioitu kompetenssi pääosin parani epävirallisten asiantuntijuuden kriteerien täyttymisen myötä.

Epävirallisista asiantuntijuuden kriteereistä oikeuspsykologinen koulutus, lisäkoulutus sekä kirjoitettujen lausuntojen ja psykologina toimittujen vuosien määrä nostivat osallistujien arvioita objektiivisuuskompetenssista. Näistä kriteereistä oikeuspsykologinen koulutus näyttäisi viime aikoina saaneen tutkimuksessa eniten huomiota, ja tutkijat ovatkin pitäneet sen puuttumista oikeuden kontekstissa toimivilta psykologeilta huolestuttavana (Hirvonen &

Asukas, 2018; Otto & Heilbrun, 2002). Asianmukaisen koulutuksen on todettu esimerkiksi vähentävän yli-itsevarmuutta oikeuden kontekstissa (Grøndahl, Grønnerød ja Sexton, 2012), mikä on tärkeää, jotta asiantuntijan lausunto säilyisi mahdollisimman objektiivisena (Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Hirvosen ja Asukkaan (2018) pro gradu – tutkielmassa oikeuspsykologinen koulutus liittyi myös muita lisäkoulutuksia vahvemmin psykologien itsearvioituun kokemukseen omasta pätevyystään kirjoittaa psykologisia lausuntoja oikeudelle. Tässä tutkimuksessa oikeuspsykologinen koulutus oli yhteydessä kaikkiin lausuntojen kirjoittamisen kompetensseihin, minkä vuoksi sitä voidaan tämänkin tutkimuksen valossa pitää hyvin merkittävänä oikeuden kontekstissa toimivien psykologien itsearvioitua kompetenssia lisäävänä tekijänä. Tässä tutkimuksessa kuitenkin vain 32,4% osallistujista oli hankkinut kyseisen koulutuksen, mikä on huolestuttavaa, sillä oikeudessa asiantuntijana toimivan psykologin oletetaan olevan oikeuspsykologian erityisosaaja (Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008).

Erityiskompetensseista tieteellisyys oli voimakkaimmin yhteydessä psykologien itsearvioituun kykyyn kirjoittaa pätevää lausuntoa oikeudelle. Tarkasteltaessa epävirallisten asiantuntijuuden kriteerien yhteyttä lausuntojen kirjoittamisen erityiskompetensseihin, huomattiin, että osallistujien arviot tieteellisyyskompetenssista paranivat oikeuspsykologisen koulutuksen, lisäkoulutuksen, kirjoitettujen lausuntojen määrän ja tieteellisten julkaisujen myötä. Tulos antaakin viitteitä siitä, että tieteellisyyskompetenssia olisi mahdollista kehittää usean eri asiantuntijuuden kriteerin avulla, mikä on hyvin positiivista, sillä myös aiemmat tutkimukset ovat korostaneet tieteellisyyskompetenssin merkitystä (ks. Finnilä-Tuohimaa, 2009; Humpi, 2010).

Lisäkoulutuksen ja psykologina toimittujen työvuosien määrän yhteisvaikutusta tarkasteltaessa osallistujien tieteellisyyskompetenssin huomattiin kuitenkin yllättäen laskevan työvuosien myötä sekä lisäkoulutusta hankkineilla että hankkimattomilla. Tämä on ristiriidassa aihepiiriä käsittelevän kirjallisuuden kanssa, sillä yhtenä asiantuntijuuden epävirallisena kriteerinä on pidetty myös ammatissa toimittujen vuosien määrää (Rautio & Frände, 2016). Toisaalta tieteellisyyskompetenssin laskua voi kuitenkin selittää Kuittisen, Meriläisen ja Rädyn (2014) tutkimuksessakin esiintynyt ilmiö, jossa kokemuksen kautta karttunut tieto ammatin vaatimuksista laskee psykologien arvioita omasta pätevyystään. Tieteellisyyskompetenssin näennäisessä laskussa voi siis olla kyse myös siitä, että lisääntyneen kokemuksen myötä yksilö pystyy arvioimaan realistisemmin oman kompetenssinsa todellista tasoa.

Tutkimuksessa tieteellisyyskompetenssi heikkeni työvuosien myötä enemmän niillä osallistujilla, joilla ei ollut lisäkoulutusta, mikä voi mahdollisesti kertoa siitä, että työvuosien myötä myös lisäkoulutuksen tarve kasvaa. Tulos on linjassa psykologeille annettujen ohjeistusten kanssa, sillä psykologioiden odotetaan ylläpitävän sekä kehittävän kompetenssiaan koko uransa ajan (Laki terveyden ammattihenkilöistä 559/1994; Suomen Psykologiliitto, 2010). Vaikka oikeuspsykologista koulutusta voidaankin yhä pitää hyvin merkittävänä oikeudelle lausuntoja antavien psykologioiden itsearvioituun kompetenssiin yhteydessä olevana tekijänä (ks. Hirvonen & Asukas, 2018), tämän tutkimuksen valossa myös muu lisäkoulutus näyttäisi parantavan psykologioiden itsearvioituja lausuntojen kirjoittamisen objektiivisuus- ja tieteellisyyskompetensseja. Oikeuspsykologisen koulutuksen lisäksi myös muu lisäkoulutus voi siten tuoda mukanaan sellaisia taitoja, tietoja ja asenteita, joista psykologi voi hyötyä kirjoittaessaan lausuntoja oikeudelle. On kuitenkin tärkeää muistaa, ettei kompetenssi yhdellä psykologian osa-alueella takaa kompetenssia muilla osa-alueilla (Barnett, 2007). Näin ollen lisäkoulutus, joka ei suoraan valmista psykologia oikeudellisten ongelmien kohtaamiseen, jää toissijaiseksi suhteessa oikeuspsykologiseen koulutukseen.

Psykologina toimittujen vuosien määrällä havaittiin kuitenkin myös positiivinen yhteys osallistujien itsearvioituihin tieteellisyys- ja objektiivisuuskompetensseihin. Lisäkouluttamattomista psykologina 11-20 vuotta toimineet arvioivat tieteellisyyskompetenssinsä paremmaksi kuin vähemmän työkokemusta omaavat lisäkouluttautumattomat psykologit. Myös osallistujien itsearvioitu objektiivisuuskompetenssi parani työvuosien myötä. Asiantuntijuuden epävirallisena kriteerinä työuran pituuteen on kuitenkin suhtauduttava varauksella, sillä pitkä työura ei varsinaisesti itsessään ennusta lausuntojen kirjoittamisen kompetenssin kehittymistä. Pitkän työuran aikana psykologi kohtaa todennäköisesti tilanteita, kuten koulutuksia tai tieteellisiä tutkimusprojekteja, joissa hänellä on mahdollisuus kehittää tieteellisyys- ja objektiivisuuskompetenssejaan. Vuosien kuluessa psykologin eteen voi tulla myös tilanteita, joissa häntä pyydetään kirjoittamaan lausuntoja oikeudelle. Asiantuntijuuden epävirallisena kriteerinä työuran pituus pitää siis sisällään monia erilaisia tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa psykologioiden itsearvioituihin kompetensseihin.

Kirjoitettujen lausuntojen määrä osoittautui oikeuspsykologisen koulutuksen ohella keskeiseksi psykologioiden itsearvioituja objektiivisuus- ja tieteellisyyskompetensseja selittäväksi tekijäksi. Lisäksi kokemus lausuntojen kirjoittamisesta kiilasi oikeuspsykologisen

koulutuksen ohi objektiivisuuskompetenssissa ja tieteellisten julkaisujen ohi tieteellisyyskompetenssissa. Tämä saattaa kertoa siitä, että oikeuspsykologinen koulutus ja tieteelliset julkaisut tuovat mukanaan tietoja ja taitoja, joista on hyötyä erityisesti silloin, kun kokemusta lausuntojen kirjoittamisesta ei vielä ole. Kokemus lausuntojen kirjoittamisesta alkaa kuitenkin myöhemmin tasoittaa koulutuksen puutetta. Myös Heiskari ja Salminen (2007) näkevät lausunointitaitojen keskeisimmäksi kehittäjäksi kokemuksen lausuntojen kirjoittamisesta.

Lausuntojen määrän vahvalla yhteydellä lausuntojen kirjoittamisen kompetensseihin voi kuitenkin olla myös varjopuolensa. Hirvosen ja Asukkaan (2018) tutkimuksessa lähes puolet (49%) tutkimukseen osallistuneista psykologeista oli kirjoittanut oikeudelle lausunnon tai todistanut oikeudessa – oletettavasti kirjoittamansa lausunnon pohjalta. Samassa tutkimuksessa kävi kuitenkin myös ilmi, että vain noin kaksi viidesosaa vastaajista (41%) uskoi olevansa päteviä kirjoittamaan lausuntoja oikeudelle (mt). Tässä tutkimuksessa tulos oli vielä huolestuttavampi, sillä kaikki osallistujat olivat kirjottaneet oikeudelle vähintään yhden lausunnon, mutta vain noin kaksi kolmasosaa (64,4%) oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että pystyy tarjoamaan oikeudelle pätevän psykologisen lausunnon. Lukujen välinen ristiriita näyttäisi viittaavan siihen, että lausunnon toimeksianto on saatettu hyväksyä, vaikka oma kompetenssi kirjoittaa lausuntoja on koettu puutteelliseksi. Tämä on huolestuttavaa, sillä psykologien ammattieettiset säännöt velvoittavat psykologia kieltäytymään lausunnon antamisesta, mikäli hän ei koe olevansa tarpeeksi pätevä sen laatimiseen (Suomen Psykologiliitto, 2010).

Lausuntojen muotoilussa koettu epävarmuus väheni oikeuspsykologisen koulutuksen, kirjoitettujen lausuntojen määrän ja tieteellisten julkaisujen myötä. Hankittu kokemus lausuntojen kirjoittamisesta sekä tieteellisten tutkimustulosten raportoinnista helpottavatkin luonnollisesti lausuntojen muotoilua. Myös oikeuspsykologisen koulutuksen merkitys korostuu lausuntojen muotoilussa, oletettavasti etenkin silloin, jos koulutuksessa on käyty läpi lausunnon kirjoittamiseen ja muotoiluun liittyviä seikkoja. Toisaalta kuitenkin niillä, joilla oikeuspsykologista koulutusta ei ollut, lausuntojen muotoilussa koettu epävarmuus väheni selvästi työvuosien myötä (ks. kuvio 4, s. 31). Työelämän aikana karttunut kokemus ja mahdollinen muu kouluttautuminen näyttäisivät siis pitkällä aikavälillä paikkaavan oikeuspsykologisen koulutuksen puuttumista.

Alan kirjallisuudessa tieteellistä julkaisutoimintaa on pidetty yhtenä keskeisenä asiantuntijan kriteerinä (Haapasalo, 2000b; Vuorenpää, 2012). Vaikka tässä tutkimuksessa kaikki osallistujat olivat kirjoittaneet oikeudelle vähintään yhden lausunnon, suurin osa osallistujista ei kuitenkaan ollut mukana tieteellisissä julkaisuissa. Koska tässä tutkimuksessa tieteellisillä julkaisuissa mukanaolo oli yhteydessä lausunnon muotoilussa koetun epävarmuuden vähenemiseen ja tieteellisyyskompetenssin kasvuun, olisi suotavaa, että oikeudessa asiantuntijana toimivat psykologit täyttäisivät useammin kyseisen kriteerin. Tieteellisten julkaisujen myötä psykologi nimittäin saa kokemusta tieteellisestä tutkimustyöstä sekä tutkimustulosten raportoinnista, mistä voi olla apua myös lausunnon muotoilussa ja tulosten raportoinnissa. Toisaalta tilanteessa, jossa tieteelliset julkaisut olivat yhdistettynä kirjoitettujen lausuntojen määrään, niillä ei havaittu yhteyttä tieteellisyyskompetenssiarvioihin. Tämä voi kertoa siitä, että tieteellisten julkaisujen kautta hankittu osaaminen on lopulta kuitenkin toissijaista suhteessa varsinaiseen kokemukseen lausuntojen kirjoittamisesta.

Epävirallisista asiantuntijuuden kriteereistä ainoastaan oikeuspsykologinen koulutus vähensi lausuntojen kirjoittamisessa koettua ambivalenssia. Kun oikeuspsykologinen koulutus oli yhdistettynä kirjoitettujen lausuntojen määrään, sillä ei kuitenkaan ollut yhteyttä lausuntojen kirjoittamisessa koettuun ambivalenssiin. Tässä tutkimuksessa eniten ambivalenssia kokivatkin ne uran alkuvaiheessa olevat psykologit, joilla ei ollut oikeuspsykologista koulutusta – saati vielä tarpeeksi kokemusta lausuntojen kirjoittamisesta.

Vaikka psykologien tulisi olla selvillä omasta roolistaan oikeusprosessissa (Pihlman, 1999), kokevat he silti ambivalenssia eli ristiriitaa oikeuden kontekstissa. Psykologien oikeudellisessa kontekstissa kokemaa ristiriitaa on kuvattu esimerkiksi kokemuksena asiakassuhteen luomasta rooliristiriidasta ja vaikeutena noudattaa salassapitovelvollisuutta (Suomen Psykologiliitto, 2005; Uusi rooli hämmentää, 2006). Ristiriidan kokemus tulee esille myös EFPAn (päiväämätön) ohjeistuksessa, jossa oikeuden kontekstissa työskentelyn todetaan olevan ongelmallista psykologien ammattietiikan kannalta. Alan kirjallisuudessa on myös esitetty eriäviä näkemyksiä siitä, toteutuuko psykologien ammattietiikka oikeuden kontekstissa esimerkiksi tilanteessa, jossa psykologi toimii syyttäjän nimeämänä asiantuntijana (Haapasalo, 2000b; Hirvelä, 2006; Häkkänen, 2005). Vaikka asiantuntijatodistelua koskevan lainsäädännön uudistus ja pääasiassa kirjallisiin asiantuntijalausuntoihin siirtyminen näyttäisi ratkaisevan – tai ainakin vähentävän – monia asiantuntijatodisteluun liittyviä ongelmia, tämän tutkimuksen perusteella psykologien oikeuden kontekstissa kokemaa ristiriitaa voitaisiin

kenties vähentää vielä tehokkaammin oikeuspsykologisen koulutuksen avulla. Psykologien tulisi ottaa myös itse vastuuta oikeuden käytäntöihin ja asiantuntijan rooliin tutustumisesta, ammattieettisten sääntöjen ja hyvän tutkimuksen periaatteiden kertaamisesta sekä lausunnotiuhjeiden lukemisesta ennen lausuntopyyntöä hyväksymistä.

Tässä tutkimuksessa koettu ambivalenssi oli ainoa kompetenssi, jolla ei havaittu yhteyttä psykologien itsearvioituun kykyyn tarjota pätevää lausuntoa oikeudelle. Ambivalenssin tunne saattaa liittyä enemmän psykologien ammattietiikan ja oikeuden käytäntöjen välisiin eroihin kuin psykologin omaan kompetenssiin. Tätä näkemystä perustelee aiempien tutkimusten lisäksi myös se, että asiantuntijalausuntojen tavoite, sisältö ja vaatimukset poikkeavat huomattavasti perinteisistä kliinisistä lausunnoista (Holm & Tolonen, 2008; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Oikeudessa ambivalentteina koetuissa tilanteissa oikeuspsykologisen koulutuksen merkitys voikin korostua yksinkertaisesti siksi, että oikeuden konteksti sekä siihen liittyvät ammattieettiset haasteet saattavat olla koulutuksen hankkineille psykologeille tutumpia, mikäli niitä on käsitelty koulutuksen aikana.

5.4 Käytännölliset johtopäätökset

Epävirallisista asiantuntijan kriteereistä etenkin oikeuspsykologinen koulutus osoittautui merkittäväksi psykologien lausuntojen kirjoittamisen kompetenssia lisääväksi tekijäksi, sillä se oli yhteydessä kaikkiin lausuntojen kirjoittamisen erityiskompetensseihin. Suomessa oikeuspsykologista koulutusta on kuitenkin tarjolla suhteellisen vähän. Yhdymmekin Hirvosen ja Asukkaan (2018) näkemukseen siitä, että tarjolla olevan oikeuspsykologisen koulutuksen määrää tulisi lisätä ja jo olemassa olevaa koulutusta sekä sen tärkeyttä tulisi tuoda paremmin psykologien tietoisuuteen.

Psykologien kompetenssiin kirjoittaa lausuntoja oikeudelle vaikuttivat kuitenkin myös muut tekijät, kuten kirjoitettujen lausuntojen määrä, työvuodet, tieteellisissä julkaisuissa mukanaolo ja muu lisäkoulutus. Etenkin kirjoitettujen lausuntojen määrä näyttäytyi merkittävänä kompetenssia lisäävänä tekijänä, sillä se oli yhteydessä lähes kaikkiin kompetensseihin, ja ohitti oikeuspsykologisen koulutuksen objektiivisuuskompetenssin kohdalla. Näin ollen erityisesti oikeuspsykologinen koulutus lausuntojen kirjoittamisesta olisi

tärkeää ja esimerkiksi verkkokurssimuotoinen opetus mahdollistaisi koulutuksen saatavuuden paikkakunnasta riippumatta. Lisäksi lausunnotiohjeita tulisi edelleen päivittää ja ne tulisi koota yhteen paikkaan tai teokseen, joka olisi myös psykologiliittoon kuulumattomien psykologien saatavilla. Jatkossa asiantuntijoilta voisi myös edellyttää esimerkiksi jonkin tietyn lausuntojen kirjoittamiseen liittyvän koulutuksen käymistä.

Suomen Psykologiliiton (2010) ammattieettisten ohjeiden mukaan psykologin tulee kieltäytyä lausunnon antamisesta, mikäli hän ei koe olevansa tarpeeksi pätevä sen laatimiseen. Kirjallisuudessa keskustelua onkin herättänyt se, pitäisikö Suomessa olla viralliset kriteerit sille, kuka voi toimia asiantuntijana oikeudessa (Haapasalo, 2000b; Häkkänen, 2005; Jokela, 2015). Yksi keino tukea psykologien oman kompetenssinsa arviointia ja kehittämistä olisi tehdä epävirallisista asiantuntijuuden kriteereistä virallisia julkaisemalla lista asiantuntijuutta lisäävistä kriteereistä, joiksi tässä tutkimuksessa osoittautuivat oikeuspsykologinen koulutus, muu lisäkoulutus, kirjoitettujen lausuntojen määrä, työuran pituus ja tieteellisissä julkaisuissa mukanaolo. Asiantuntijuuden kriteerien listaaminen oletettavasti paitsi yhtenäistäisi oikeudessa käytettyjen psykologiasiantuntijoiden tasoa, saattaisi myös tasoittaa heidän kirjoittamiensa lausuntojen laatua. Lisäksi, kuten Rask (2011) esittää, Suomessakin voitaisiin harkita samanlaista asiantuntijalausunnon luotettavuutta ja tieteellisyyttä testaavaa validiteettimittaria kuin Yhdysvalloissa käytössä oleva *Daubert*-sääntö.

Kirjallisuudessa on esitetty toiveita valmiista asiantuntijalistasta, jota oikeusprosessin osapuolet voisivat halutessaan hyödyntää (Häkkänen, 2005; Jokela, 2015). Tällainen asiantuntijalista voisi kuitenkin johtaa siihen, että asiantuntijatehtävät kasaantuisivat tietyille henkilöille. Lisäksi, koska kompetenssi vaatii jatkuvaa ylläpitämistä ja kehittämistä, voisi tällaiseen listaan kuuluminen mahdollisesti heikentää psykologien kriittistä suhtautumista omaan pätevyteensä. Valmiin asiantuntijalistan sijaan voisikin olla mielekkäämpää tukea psykologien kykyä arvioida omaa kompetenssiaan. Olemmekin samaa mieltä Hirvosen ja Aukkaan (2018) kanssa siitä, että psykologeja tulisi kouluttaa oman kompetenssinsa arviointiin jo peruskoulutuksen aikana.

5.5 Tutkimuksen arviointia ja loppupäätelmät

Tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä rajoittavat pieni vastausprosentti ja aineiston pieni koko (N=281). Aineisto oli myös melko homogeenistä: osallistujat olivat pääosin iäkkäämpiä, hyvin kouluttautuneita ja psykologin ammatissa pitkään toimineita. Lisäksi tuloksia yleistettäessä tulee ottaa huomioon, etteivät kaikki Suomen psykologit kuulu liittoon, vaikka toisaalta psykologien järjestäytymisase on yli 90% eli hyvin korkea (Hirvonen & Asukas, 2018). Rajoituksena voidaan pitää myös itsearviointia, joka on tutkimusmenetelmänä subjektiivinen ja mahdollistaa esimerkiksi vastausten kaunistelun. Osalla osallistujista viimeisimmästä lausunnosta oli saattanut myös kulua jopa useita vuosia, mikä voi altistaa muistivirheille. Tuloksia yleistäessä tulee myös huomioida se, että analyysimenetelminä käytettiin parametrisiä testejä, vaikka kaikki muuttujat eivät olleet täysin normaalisti jakautuneita. Toisaalta Pallantin (2016) mukaan suurella otoskoolla normaalijakaumaoletuksen täyttymättä jääminen ei kuitenkaan vaaranna tutkimuksen tuloksia. Yksi kysymyksiä herättävä tekijä on myös oikeuspsykologinen koulutus –muuttuja, jonka sisällä oikeuspsykologisen koulutuksen määrä vaihteli suuresti, aina yksittäisistä koulutuspäivistä jopa tohtorintutkintoon saakka. Jatkossa olisikin hyvä tarkastella sitä, miten erilaiset oikeuspsykologiset koulutukset, kuten Åbo Akademin järjestämä uusi oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus, ovat yhteydessä lausuntojen kirjoittamisessa koettuun kompetenssiin.

Kyselylomakkeeseen liittyy myös tiettyjä sisäänrakennettuja ongelmia, joita Hirvonen ja Asukas (2018) ovat käsitelleet pro gradu –tutkielmassaan. Niistä keskeisin on väittämien monitulkintaisuus, joka tässä tutkimuksessa tulee esille erityisesti ambivalenssi-summamuuuttujan väittämien kohdalla. Esimerkiksi väittämään ”Asiakassuhteen luoma rooliristiriita vaikeutti lausunnon antamista” annetut Täysin eri mieltä –vastaukset eivät välttämättä kerro siitä, etteikö rooliristiriitaa olisi koettu. (mt.) Kysymykseksi jääkin, olisivatko ambivalenssin tulokset olleet erilaisia, mikäli väittämät olisi muotoiltu eri tavalla. Jatkossa voisikin olla hedelmällistä tutkia sitä, onko ambivalenssin kokemus ylipäättään yhteydessä lausunnotiohjeiden, ammattieettisten sääntöjen sekä hyvän tutkimuksen periaatteiden noudattamiseen.

Tämän aineiston puitteissa ei ollut mahdollista paneutua kaikkiin epävirallisiin asiantuntijuuden kriteereihin, joiden tarkastelu jatkossa olisi tärkeää. Lisäksi kriteerien täyttymistä ja lausuntojen laatua tulisi tulevaisuudessa tutkia itsearvioinnin ohella myös

ulkopuolisten henkilöiden, kuten kollegoiden, arvioimana. Esimerkiksi Lauerma ja Santtila (2000) mainitsivat yhdeksi asiantuntijuuden epäviralliseksi kriteeriksi asiantuntijan kyvyn perustella omat näkemyksensä, jota olisi itsearvioinnin sijaan mielekkäämpää tutkia käyttämällä ulkopuolista arviointia. Tutkimus voitaisiin toteuttaa esimerkiksi analysoimalla psykologien oikeudelle kirjoittamia lausuntoja, jolloin siihen osallistumisen kynnyks ei olisi liian korkea. Toisaalta jatkotutkimus voisi pureutua myös kompetenssien paikkansapitävyyteen yhdistämällä molemmat näkökulmat. Lisäksi esimerkiksi laadullinen tutkimusote voisi tuoda uudenlaista näkökulmaa psykologien asiantuntijuuden kompetenssin tarkasteluun: haastatteluiden kautta psykologit voisivat kertoa omin sanoin siitä, mitä asiantuntijana toimiminen ja lausuntojen kirjoittaminen oikeudelle edellyttävät heidän mielestään. Koska kyselyssä ei selvitetty lainkaan vastaajien sukupuolijakaumaa, voisi myös sen yhteyttä psykologien itsearvioituun kompetenssiin tarkastella tulevaisuudessa.

Ylipäätään psykologien pätevyys toimia asiantuntijoina ja siihen yhteydessä olevat tekijät kaipaavat vielä lisätutkimusta, sillä oikeudelle annettavien psykologinlausuntojen taso vaikuttaa sekä yksilön oikeusturvaan että koko ammattikunnan maineeseen (Heiskari & Salminen, 2007; Weizmann-Henelius & Finnilä-Tuohimaa, 2008). Etenkin riippumattoman tutkimustiedon lisääminen siitä, minkälainen kokemus ja koulutus todellisuudessa kehittävät parhaiten psykologien kompetenssia toimia asiantuntijoina oikeudessa, olisi tarpeen.

Tässä tutkimuksessa psykologien itsearvioituun kykyyn kirjoittaa pätevä lausunto oikeudelle olivat yhteydessä erilaiset kompetenssit, joita voisi olla mahdollista kehittää epävirallisten asiantuntijuuden kriteerien avulla. Tämä tutkimus antaa siten tukea virallisemmän asiantuntijuuden kriteeristön muodostamiselle tulevaisuudessa. Psykologisesta asiantuntijatiedosta voisikin olla hyötyä erityisesti lapsiin liittyvissä oikeudenkäynneissä, joihin psykologit tämän tutkimuksen valossa yleisimmin kirjoittavat lausuntoja. Koska vuonna 2016 voimaan tullut todistelua koskeva lakiuudistus voi jopa lisätä psykologien käyttöä asiantuntijoina, olisi myös psykologian alan toimijoiden, kuten Suomen Psykologiliiton ja oikeuspsykologian toimikunnan, hyvä liittyä mukaan keskusteluun siitä, minkälaisien kriteerien avulla psykologit voisivat arvioida pätevyyttään toimia asiantuntijoina oikeusprosessissa.

LÄHTEET

Barnett, J. E. (Ed.). (2007). Clinical Competence for Practicing Psychologists: Clearly a Work in Progress [Special section]. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38(5), 510–514.

Darlington, R. B. & Hayes, A. F. (2017). *Regression analysis and linear models: Concepts, application, and implementation*. New York: The Guilford Press.

European Federation of Psychologists' Associations (päiväämätön). *The European psychologist in forensic work and as expert witness*. Noudettu 27.1.2018 osoitteesta <http://ethics.efpa.eu/download/14788d485c8429e1438dd5548c129d35>.

Faigman, D. (2003) Expert Evidence: The Rules and the Rationality the Law Applies (or Should Apply) to Psychological Expertise. Teoksessa D. Carson, & R. Bull (toim.), *Handbook of psychology in legal contexts* (s. 367–400). Toinen laitos. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.

Finnilä-Tuohimaa, K. (2009). *Expertise and decision making among clinicians in investigations of alleged child sexual abuse*. Turun yliopiston julkaisuja sarja B osa 319. Turku: Turun yliopisto.

Garb, H. N. (1992). The trained psychologist as expert witness. *Clinical Psychology Review*, 12(4), 451–467.

Granhag, P. (2013). Forensic Psychology in a Nordic context. Teoksessa P. Granhag (toim.), *Forensic Psychology in Context* (s. 3–13). Toinen laitos. New York: Routledge.

Grøndahl, P., Grønnerød, C. & Sexton, J. (2012). The Magic or Myth of Expertise: A Comparison of Judgment Processes between Forensic Experts and Lay Persons Based on Psychiatric Case Vignettes. *Psychiatry, Psychology and Law*, 19(5), 662–671.

Haapasalo, J. (2000a). Kommentteja oikeuspsykologiasta. *Psykologi*, 12(2), 34–35.

Haapasalo, J. (2000b). Todistajanpsykologia. Teoksessa J. Haapasalo, K. Kiesiläinen & J. Niemi-Kiesiläinen (toim.), *Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu* (s. 11–145). Helsinki: Kauppakaari Oyj.

Hallituksen esitys (46/2014 vp). Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Heiskari, P. & Salminen, E. O. (2007). *Lausunnotiopas psykologeille*. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.

Hirvelä, P. (2006). *Rikosprosessi lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa*. Helsinki: WSOY.

Hirvonen, H. & Asukas, S. (2018). *Psykologien koulutustaustan yhteydet oikeuspsykologiseen kokemukseen ja kompetenssiin*. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu, Suomi.

Holm, T. & Tolonen, R. (2008). Psykkisen vahingon arvioiminen. Teoksessa P. Santtila & G. Weizmann-Henelius (toim.), *Oikeuspsykologia* (s. 485–508). Helsinki: Edita.

- Humppi, S-M. (2010). Väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyt tuomioistuinkäsittelyssä. Teoksessa S-M, Humppi & N. Ellonen (toim.), *Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö* (s. 169–191). Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Häkkänen, H. (2005). Psykologin roolista tuomioistuimessa ja rikostutkinnassa. *Rikostutkimus 2003 – 2004*, 93–102. Helsinki: Keskusrikospoliisi.
- Jokela, A. (2015). *Oikeudenkäynti III. Pääkäsittely, todistelu ja tuomio*. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Talentum Oyj.
- Konttila, A. & Keski-Valkama, A. (2008). Päteviä oikeuspsykologeja. *Psykologi*, 78(4), 26–27.
- Kuittinen, M., Meriläinen, M., & Rätty, H. (2014). Professional competences of young psychologists: the dimensions of self-rated competence domains and their variation in the early years of the psychologist's career. *European Journal of Psychology of Education*, 29(1), 63–80.
- Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994). Annettu 28.6.1994.
- Lauerma, H. & Santtila, P. (2000). Voiko asiantuntijan tunnistaa? *Lakimiesuutiset*, 31(12), 8–10.
- Nevalainen V. (2010). Ammattietikka ja lainsäädäntö. Teoksessa P. Nieminen, V. Nevalainen & J. Holma (toim.), *Psykologin ammattikäytännöt* (s. 56–74). Helsinki: Edita.
- Nicholson, R. A. & Norwood, S. (2000). The Quality of Forensic Psychological Assessments, Reports, and Testimony: Acknowledging the Gap Between Promise and Practice. *Law and Human Behavior*, 24(1), 9–44.
- Niemi-Kiesiläinen, J. (2000). Johdanto. Teoksessa J. Haapasalo, K. Kiesiläinen & J. Niemi-Kiesiläinen (toim.), *Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu* (s. 1–10). Helsinki: Kauppakaari Oyj.
- Nummenmaa, L. (2011). *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Oikeudenkäymiskaari (4/1734). Annettu 1.1.1734. Asiantuntijatodistelua koskevat säädökset päivitetty 12.6.2015.
- Opintopolku (päiväämätön). *Avoin yo: Oikeuspsykologian perusopinnot, lv. 2017–2018, monimuoto, 25 op*. Noudettu 15.2.2017 osoitteesta <https://opintopolku.fi/app/#!/koulutus/1.2.246.562.17.88839142283>
- Ornstein, P. A. & Gordon, B. N. (1998). The psychologist as expert witness: A comment. Teoksessa S. J. Ceci & H. Hembrooke (toim.), *Expert Witnesses in Child Abuse Cases: What Can and Should Be Said in Court* (s. 237–247). Washington, DC: American Psychological Association.
- Otto, R. K. & Heilbrun, K. (2002). The practice of forensic psychology: A look toward the future in light of the past. *American Psychologist*, 57(1), 5–18.
- Pallant, J. (2016). *SPSS survival manual: a step by step guide to data analysis using IBM SPSS*. Kuudes laitos. Berkshire, England: McGraw-Hill Education.
- Peltonen, K., Korkman, J., Lahtinen, H., Poijula, S., Juusola, A. & Nuotio, S-K. (päiväämätön). *Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö: Puuttuminen, vaikutukset, arviointi ja*

- hoito – ohjeistus psykologeille*. Noudettu 26.02.2018 osoitteesta http://www.psyli.fi/files/2483/Ohjeistus_lapsen_seksuaalisen_hyvaksikayton_kasittelyyn.pdf.
- Pihlman, M. (1999). Tuomioistuon on psykologeille yhä vieras maailma. Ennakointi auttaa. *Psykologi* 10(10), 16–17.
- Pohjola, A. (2011). Rikoksenteikijän vaarallisuuden arviointi ja koko rangaistuksen vankilassa suorittaminen. Teoksessa R. Lahti & J. Siro (toim.), *Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa* (s. 101–148). Helsinki: Helsingin hovioikeus.
- Rask, R. (2011). Asiantuntijatodistelun arviointi. Teoksessa R. Lahti & J. Siro (toim.), *Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa* (s. 11–35). Helsinki: Helsingin hovioikeus.
- Rautio, J. & Frände, D. (2016). *Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari*. Helsinki: Edita.
- Rodolfa, E., Eisman, E., Rehm, L., Bent, R., Nelson, P. & Ritchie, P. (2005). A Cube Model for Competency Development: Implications for Psychology Educators and Regulators. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(4), 347–354.
- Roe, R. A. (2002). What Makes a Competent Psychologist? *European Psychologist*, 7(3), 192–202.
- Santtila, P. (1999). Psykologien asiantuntemus yhä yleisemmin käytössä oikeuslaitoksessa. *Psykologi*, 10(10), 14–15.
- Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (2008). Esipuhe. Teoksessa P. Santtila & G. Weizmann-Henelius (toim.), *Oikeuspsykologia* (s. 9–13). Helsinki: Edita.
- Suomen Psykologiliitto (2005). *Oikeuspsykologian kysely*. Julkaisematon.
- Suomen Psykologiliitto (2010). Psykologin ammatillinen tietopaketti. *Psykologi*.
- Suomen Psykologiliitto (2016). *Ohjeet psyykkisen haitan arvioimiseksi*. Noudettu 26.02.2018 osoitteesta http://psyli.fi/files/2744/Ohjeet_psykkisen_haitan_arvioimiseksi_Suomen_Psykologiliitto_18.8.2016.pdf.
- Suomen Psykologiliitto (2017). *Mitä psykologi tekee?* Noudettu 24.1.2018 osoitteesta http://www.psyli.fi/tietoa_psykologeista/mita_psykologi_tee#alku.
- Suomen Psykologiliitto & Oikeuspsykologian toimikunta (2011). *Rikoksenteikijöiden vaarallisuuden ja väkivaltariskin arviointia koskevat oikeuspsykologiset yleisohjeet*. Noudettu santtila26.02.2018 osoitteesta <http://www.psyli.fi/files/429/Vaarallisuusarviointi.pdf>.
- Uusi rooli hämmentää (2006). Psykologi ja oikeuslaitos. Uusi rooli hämmentää. *Psykologi*, 61(3), 16–17.
- Varela, J. G. & Conroy, M. A. (2012). Professional Competencies in Forensic Psychology. *Professional Psychology: Research and Practice*, 43(5), 410–421.
- Vuorenperä, M. (2012). *Asiantuntijatodistelun ongelmakohtia*. Helsinki: Talentum.
- Weizmann-Henelius, G. & Finnilä-Tuohimaa, K. (2008). Oikeuspsykologisten tutkimustulosten raportointi. Teoksessa P. Santtila & G. Weizman-Helenius (toim.), *Oikeuspsykologia* (s. 551–570). Helsinki: Edita.

Åbo Akademi (2018). *Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus*. Noudettu 13.5.2018 osoitteesta <https://www.abo.fi/oikeuspsykologian-erikoistumiskoulutus/>.

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake, Hirvonen & Asukas (2016).

Ammatillisen pätevyyden & oikeuspsykologisen kokemuksen kysely

PERUSTIEDOT

Ikäni on

20-30 31-40 41-50 51-60 61-70 71-80

Pääasiallinen sovellusalani on

Kasvatuspsykologia Työ- ja organisaatiopsykologia Aikuisten mielenterveystyö

Lasten ja nuorten mielenterveystyö Psykoterapia Ennaltaehkäisevä työ

Tieteellinen tutkimus Vankeinhoito Ammatinvalintapsykologia
Kuntoutuspsykologia

Neuropsykologia Oikeuspsykologia

Jokin muu, mikä? _____

Olen toiminut psykologina _____ vuotta

Opintoni psykologikoulutuksen jälkeen (Voit valita useamman kuin yhden kohdan)

En ole hankkinut lisäkoulutusta

Olen hankkinut psykoterapeuttikoulutuksen

Olen hankkinut erikoispsykologikoulutuksen

Olen suorittanut tohtorintutkinnon

Olen suorittanut muun koulutuksen, minkä? _____

Erikoispsykologin koulutus

En ole erikoispsykologi

Olen koulutuksessa

- ___ Olen erikoispsykologi – kehitys ja kasvatus
- ___ Olen erikoispsykologi – terveystieteologia
- ___ Olen erikoispsykologi – neuropsykologia
- ___ Olen erikoispsykologi – työ- ja organisaatiopsykologia
- ___ Olen erikoispsykologi – psykoterapia

Oletko ollut mukana tieteellisissä julkaisuissa?

- ___ En
- ___ Kyllä, kuinka monessa? _____

PSYKOLOGIN AMMATILLINEN PÄTEVYYS

Psykologin pätevyys sisältää monenlaisia tietoja, taitoja ja asenteita. Seuraavassa taulukossa on lueteltu pätevyyteen kuuluvia tekijöitä, arvioi niihin liittyvää osaamistasi asteikolla aloittelija – asiantuntija. Tässä asteikossa kehityksen nähdään alkavan psykologikoulutuksen luomasta pohjasta, ja se kasvaa vaiheittain kohti osa-alueen soveltamista suhteessa työn tavoitteisiin.

Aloittelija: Tiedän perusteet, mutta osaamisessani on paljon kehitettävää.

Edistynyt aloittelija: Hallitsen perusteet, mutta tarvitsen toisinaan ohjausta tai opastusta.

Pätevä: Hallitsen perusteet ja selviän tehtävistä itsenäisesti.

Taitava: Hallitsen osa-alueen kokonaisuudessaan ja osaan soveltaa sitä työssäni.

Asiantuntija: Hallitsen osa-alueen kokonaisuudessaan ja sovellan sitä joustavasti suhteessa tavoitteisiini eri konteksteissa.

Tiedot ja eettinen asennoituminen	Aloittelija	Edistynyt aloittelija	Pätevä	Taitava	Asiantuntija
Arvioinnin kohteena olevien psykologisten ilmiöiden tuntemus					
Psykologisten arviointimenetelmien tieteellisen perustan tuntemus					
Arviointimenetelmien rajoitusten tuntemus					
Oman asiantuntemukseni riittävyyden arvioiminen ottaessani työtehtävän vastaan					
Vaihtoehtoisten hypoteesien tarkastelu ja testaus					
Tieteellisen tiedon soveltamisen rajoitusten tuntemus					
Asiakkaan yksilöllisten piirteiden (esim. sukupuoli, ikä, etnisuus) huomioon					

ottaminen työskentelyssäni					
Motiivieni ja asenteideni vaikutusten huomioon ottaminen työskentelyssäni					
Konsultaation tarpeen tunnistaminen omalla kohdallani					
Sovellusalaani koskevan lainsäädännön tuntemus					
Eettisten ohjeistuksien soveltaminen työssäni					
Alani teoriapohjan tuntemus					

Taidot	Aloittelija	Edistynyt aloittelija	Pätevä	Taitava	Asiantuntija
Kliinisen haastattelun toteuttaminen					
Sopivan arviointimenetelmän valinta					
Käyttämäni psykologisen testin tulosten tulkitseminen					
Eri lähteistä saadun tiedon yhdistäminen lausuntoa varten					
Arvioinnin tulosten ammattimainen raportointi lausunnossa					
Arvioinnin tulosten selkeä suullinen raportointi					
Kokonaiskuvan muodostaminen asiakkaan tilanteesta					
Asiani ilmaiseminen muiden alojen ammattilaisille ymmärrettävällä tavalla ilman psykologian erikoistermejä					
Tieteellisen tiedon soveltaminen työssäni					
Tieteellisen tiedon hakeminen					
Tilastollisten menetelmien käyttäminen					
Kommunikaatiotyötylin mukauttaminen asiakkaan mukaan					
Luottamuksellisen asiakassuhteen luominen					
Alani tieteellisten tutkimustulosten kriittinen arviointi					

PSYKOLOGI OIKEUDESSA

Moni psykologi joutuu urallaan todistamaan oikeuteen tai kirjoittamaan oikeudelle lausuntoja. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
--	-------------------	-----------------------	--------------------------	-------------------------	---------------------

Psykologikoulutus antaa hyvät valmiudet todistajana esiintymiseen					
Jos minut kutsuttaisiin oikeuteen todistamaan, kokisin sen selvästi stressaavammaksi kuin muut työtehtäväni					
Olen tarpeeksi pätevä kertomaan oikeuskäsittelyssä alani tutkimustuloksista					
Psykologikoulutus antaa hyvät valmiudet lausunnon kirjoittamiseen oikeudelle					
Todistajana toimivaa psykologia koskevat oikeuden käytännöt ovat minulle tuttuja					
Pystyn tarjoamaan oikeudelle pätevän psykologisen lausunnon					

Onko sinulla oikeuspsykologista työkokemusta? Millaista? (Voit valita useamman kuin yhden vaihtoehdon)

- Olen kirjoittanut oikeudelle lausunnon/lausuntoja
- Olen todistanut oikeudessa terapia- tai muusta asiakkaastani
- Olen antanut oikeudelle tieteelliseen tietoon perustuvan kannanoton ilman asiakkaan tapaamista
- Olen toteuttanut psykologisen tutkimuksen tuomioistuimen pyynnöstä
- En ole tehnyt mitään edellä mainituista

OIKEUSPSYKOLOGIAN KOULUTUS

Oletko saanut oikeuspsykologiaan liittyvää koulutusta? Millaista? (Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon)

- En ole saanut oikeuspsykologista koulutusta
- Yksittäiset koulutuspäivät
- Oikeuspsykologian kurssi yliopistossa
- Oikeuspsykologian perusopinnot yliopistossa (25 op)
- Lasten haastattelu rikosselvittelyssä -koulutus
- Oikeuspsykologian alan koulutus ulkomailla
- Tohtorintutkinto oikeuspsykologiaan liittyvästä aiheesta

Muu, mikä _____

Oletko antanut konsultaatiota, työnohjausta tai pitänyt koulutuksia oikeuspsykologiaan liittyen?

En

Kyllä, kuinka monesti? _____

Mihin koet tarvitsevasi lisäkoulutusta lausunnon tekemisen tai todistajana toimimisen suhteen?

OIKEUDELLE KIRJOITETUT LAUSUNNOT

Missä asioissa olet kirjoittanut oikeudelle lausunnon/lausuntoja? (Voit valita useamman kuin yhden vaihtoehdon)

Huoltajuus- ja tapaamiskiistat

Huostaanotot

Lapsen kehitystaso

Perheväkivalta

Lähestymiskielto

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapseen kohdistunut muu rikos

Aikuisen seksuaalinen hyväksikäyttö

Psykkisen vahingon/haitan arvioiminen

Mielentilatutkimus

Oikeustoimikelpoisuus

Työkyvyn arvioiminen

Työpaikkakiusaaminen

Omaisuuden tai velan jakaminen

Kannanotto toisen tahon tekemään tutkimukseen/lausuntoon

Todistajan kertomuksen luotettavuuden arvioiminen

Jokin muu, mikä _____

Mikä taho pyysi sinulta lausuntoa?

Poliisi

___ Syyttäjä

___ Oman asiakkaan asianajaja

___ Toisen osapuolen asianajaja

___ Asiakas itse

___ Sosiaalitoimi

___ Vakuutusyhtiö

___ Tuomioistuin

Muu, mikä? _____

Olen kirjoittanut oikeudelle noin _____ lausuntoa

Alla on väitteitä lausuntojen kirjoittamisesta oikeudelle. Arvioi niitä omien kokemuksiesi valossa.

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Saamani lausuntopyynnön kysymyksenasettelu oli selkeä					
Tiedostan milloin lausunnon kirjoittamisesta tulee kieltäytyä					
Lausunnon muotoileminen helppolukuiseksi tuotti vaikeuksia					
Olin epävarma siitä, mitä kaikkea lausunnon tulisi sisältää					
Viittasin lausunnossa yhteen tai useampaan tieteelliseen tutkimukseen					
Sain käyttämilläni menetelmillä relevanttia tietoa lausuntoa varten					
Kuulin kaikkia osapuolia lausuntoa varten					
Kirjoittamani lausunto oli puolueeton					
Käsittelin lausunnossa myös sen heikkouksia					
Lausuntoni pohjasi lähinnä haastattelusta saatuun arvioitavan subjektiiviseen kokemukseen					
Salassapitovelvollisuuden toteuttaminen tuotti vaikeuksia					
Asiakassuhteen luoma rooliristiriita vaikeutti lausunnon antamista					
Olin epävarma siitä kenelle tuotan tietoa lausunnollani					
Koin ulkoapäin tulevaa painostusta muokata lausuntoa tiettyyn suuntaan					
Minun oli vaikeaa löytää menetelmää, joka					

sopisi oikeudellisen kysymyksen tarkasteluun					
Tiesin keillä kaikilla on oikeus lausunnon lukemiseen oikeusprosessissa					

TODISTAMINEN OIKEUDESSA

___ En ole todistanut oikeudessa psykologin roolissa

___ Olen todistanut oikeudessa psykologin roolissa noin ___ kertaa

Todistamispalkkioni oli noin ___ €

Todistamispalkkioni koostui (voit valita useamman kohdan)

___ matkakorvauksista

___ menetettyä työaikaa koskevista korvauksista

___ valtion maksamasta asiantuntijakorvauksesta

___ asianosaisen maksamasta palkkiosta

___ muu, mikä? _____

Alla on väitteitä todistamiseen valmistautumisesta. Arvioi niitä omien kokemuksiesi valossa. Jos et kokenut tarvinneesi väittämän mukaista valmistautumista, voit valita kohdan "en kokenut tarvetta".

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En kokenut tarvetta
Sain etukäteen tarpeeksi oikeusprosessiin liittyvää tietoa asianajajalta						
Sain konsultaatiota tai ohjausta oikeusprosessin tuntevalta ulkopuoliselta henkilöltä						
Löysin riittävät todistamista koskevat ohjeistukset internetistä						
Valmistauduin todistamiseen tutustumalla oikeuslaitoksen tiloihin etukäteen						
Valmistauduin todistamiseen perehtymällä tuoreisiin tutkimustuloksiin						
Löysin ohjeita ja tietoa todistamisesta alan kirjallisuudesta						

Sain tarvittaessa ammattieettistä ohjausta lausunnon tekoon						
---	--	--	--	--	--	--

Alla on väitteitä oikeudessa todistamisesta. Arvioi niitä omien kokemuksiesi valossa. Jos sinulla ei ole kokemusta väitteen sisällöstä, voit valita kohdan "ei koske minua".

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	Ei koske minua
Asianajaja esitti johdattelevia kysymyksiä						
Asianajaja käyttäytyi hyökkäävästi						
Pysyin todistamistilanteessa rauhallisena						
Jos en osannut vastata tuomarin tai asianajajan esittämään kysymykseen, myönsin etten tiedä						
Esitin oikeudessa myös sellaista tutkimustietoa, joka on ristiriidassa omien johtopäätöksieni kanssa						
Sain kertoa kantani riittävän monipuolisesti						
Todistaessa keskityin ilmaisemaan kantani mahdollisimman selkeästi						
Otin todistelussani kantaa siihen, mikä oikeuden ratkaisun tulisi mielestäni olla						
Annoin arvion henkilöstä, josta en ollut tehnyt lausuntoa						
Oikeudenkäyntitilanteessa käytetyt käsitteet hämmensivät minua						

Kerro halutessasi muusta todistamiseen tai lausunnon kirjoittamiseen liittyneestä kokemuksesta, jonka koit erityisen tärkeäksi tai haasteelliseksi:

Kiitokset!

Vastauksenne on tallennettu. Suurkiitokset kyselyyn vastaamisesta!

Jos haluat antaa palautetta kyselystä, kirjoita kommenttisi tähän:
